

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Perhekuntoutukseen valikoituminen lastensuojelun avohuollon tukitoimena

Rautio, Minna

2016 Otaniemi

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Otaniemi

Meidän perhe vai teidän perhe,
kuka päättää kenen perhe?

Perhekuntoutukseen valikoituminen
lastensuojelun avohuollon tukitoimena

Minna Rautio
Terveystiedon edistämisen
Koulutusohjelma
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2016

Minna Rautio

Perhekuntoutukseen valikoituminen lastensuojelun avohuollon tukitoimena

Vuosi 2016 Sivumäärä 75

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää lastensuojelun työntekijöiden näkemyksiä perheiden ohjautumisesta perhekuntoutukseen. Tarkoituksena oli selvittää miten perheet valikoituvat kuntoutukseen, miksi juuri näille perheille tarjotaan perhekuntoutusta ja mitkä tekijät vaikuttavat sosiaalityöntekijöillä kuntoutumisen valikoitumiseen. Vastauksia haettiin myös kysymykseen, mitkä tekijät määrittävät asiakkaaksi ohjautumista.

Opinnäytetyö liittyy Helsingin Diakonissalaitoksen ja Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteistyönä toteutettuun perhekuntoutuksen arviointi-hankkeeseen. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa perhekuntoutuksen merkityksestä ja vaikutuksesta lasten huostaanottojen vähentäjänä.

Opinnäytetyö on laadullinen ja tutkimusaineisto kerättiin sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja asiakasohjausryhmän edustajien ryhmähaastatteluilla, jotka perustuivat etukäteen suunnitelluille teemoille. Aineiston keruusta sosiaalityöntekijöiden kanssa tehdyt haastattelut tehtiin yhdessä samaan hankkeeseen opinnäytetyön tehneen opiskelijan kanssa ja sosiaaliohjaajien ja asiakasohjausryhmän jäsenten haastattelut yksin. Opinnäytetyön aineiston analyysimenetelmänä oli aineistolähtöinen sisällönanalyysi.

Opinnäytetyön tulosten mukaan asiakkaiden näkökulmasta haastavana tekijänä perhekuntoutukseen ohjautumista määrittää valikoitumisen kriteerit, joiden mukaan joko asiakkaasi valikoituu palveluun tai rajautuu ulos palvelusta. Perhekuntoutukseen ohjautuvilla perheillä on monitasoisia ongelmia liittyen lasten kasvatukseen, elämänhallintaan ja arjen hallintaan ja huostaanoton uhka vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden mukaan palvelun ohjautumiseen.

Perhekuntoutuksen haasteeksi nousee muutto laitospäivähoitoon ja kuntoutuksen tapahtuminen perheen kodin ulkopuolella, perheelle vierassa, ei luonnollisessa ympäristössä, jolloin perheen arki ja sen ongelmakohdat eivät välttämättä näyntyvät aidona. Tähän tulisi jatkossa kiinnittää huomiota palvelujärjestelmää kehitettäessä, jotta perheille tarjottava palvelu olisi helposti vastaanotettavissa ja oikea-aikaista ja antaisi mahdollisimman luontevan kuvan perheen sen hetkisestä tilanteesta työntekijöille.

Asiasanat: lastensuojelu, perhekuntoutus, perhetyö, lastensuojelun avohuolto, sosiaalityöntekijä, asiakkaaksi valikoituminen

Minna Rautio

Family rehabilitation as a support measure in non-institutional child protection

Year	2016	Pages	75
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to research the views of social workers in child protection concerning families being directed to institutional family rehabilitation. The aim was to research how the families become selected to institutional family rehabilitation, why social workers offer institutional family rehabilitation to these families and what are the factors that affect the selection. The objective was also to examine which factors determine becoming a client.

The thesis relates to the joint project of Helsinki Deaconess Institute and Diaconia University of Applied Sciences aiming to evaluate the impact of family rehabilitation. The objective of the project was to create new knowledge in terms of the meaning of family rehabilitation and its impact in decreasing the number of children taken into custody.

The thesis is a qualitative research. The data for the study was collected with group interviews where social workers, social counselors and members of the client guidance group were interviewed using themes planned in advance. The interviews with social workers data were conducted together with another student involved in the same project and the rest of the data I collected by myself. Inductive content analysis was used as the method for analyzing the collected data.

Based on the findings of this thesis the criteria of being selected as a client of institutional family rehabilitation are a challenge from the perspective of the clients. The criteria specify whether you are selected in or selected out of the service. The families who are selected to the service have various problems related to raising children, ordinary life and managing everyday life. According to the social workers the threat of custody has an impact on becoming a client of institutional family rehabilitation.

The challenge of institutional family rehabilitation is moving into an institutional environment and that rehabilitation takes place outside of the family home, in an unfamiliar, non-natural environment. The families' ordinary lives and problems do not appear real. It would be important to pay attention to this when developing the service so that the families could get service easily and at the right time. That would allow a natural impression of the family's situation for the workers.

Keywords: child protection, family rehabilitation, family work, non-institutional child protection, social worker, being selected as a client

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Lastensuojelu.....	8
2.1	Lastensuojeluasian vireille tulo.....	9
2.2	Lastensuojelu asiakkuuden alkaminen.....	11
2.3	Lastensuojelun avohuolto.....	11
2.4	Lastensuojelun keskeiset työntekijät.....	12
2.5	Helsingin kaupungin perhekuntoutuksen asiakasohjausyksikkö.....	14
3	Lastensuojelun perhetyö ja perhekuntoutus lastensuojelun avohuollon tukitoimena.....	14
3.1	Lastensuojelun perhetyö.....	14
3.2	Lastensuojelun perhetyön palvelupolku Helsingin kaupungilla.....	15
3.3	Lastensuojelun perhekuntoutus.....	16
3.4	Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutus.....	18
3.5	Helsingin kaupungin tehostettu perhekuntoutus.....	18
3.6	Perhekuntoutuksen palvelupolku Helsingin kaupungilla.....	19
4	Tutkimuksen toteuttaminen.....	20
4.1	Tutkimuksen metodiset valinnat.....	20
4.2	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	21
4.3	Menetelmälliset ratkaisut ja aineiston keruu.....	23
4.4	Aineiston analyysi.....	27
5	Tulokset.....	29
5.1	Perhekuntoutukseen ohjattavat perheet.....	29
5.1.1	Suuren huolen perheet.....	29
5.2	Asiakkaaksi ohjautumista määrittäviä tekijöitä.....	34
5.2.1	Tuen ja arvioinnin tarve.....	34
5.2.2	Palvelun saatavuus.....	35
5.2.3	Valikoitumisen kriteerit.....	39
5.3	Perhekuntoutuksen vahvuudet ja heikkoudet.....	41
5.3.1	Arvio perheen tilanteesta.....	41
5.3.2	Mallittamisen avulla vanhempana vahvemmaksi.....	42
5.3.3	Yhteistyössä on voimaa.....	42
6	Johtopäätökset.....	45
7	Pohdinta.....	51
7.1	Tutkimuksen luotettavuus.....	51
7.2	Tutkimuksen eettisyys.....	56
7.3	Kehittämissuhteet ja jatkotutkimushaasteet.....	58
8	Lopuksi.....	61
	Lähteet.....	63

Kuviot.....	66
Taulukot.....	67
Liitteet.....	68

1 Johdanto

Lasten ja nuorten hyvinvointi, perheiden jaksaminen, lapsiperhepalveluiden ja lastensuojelun tila ovat herättäneet keskustelua jo jonkin aikaa. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset aiheuttavat haasteita perheiden toimintakyvylle, mikä näkyy erilaisina tuen tarpeina. Perheiden tuen tarpeisiin pyritään vastaamaan niin julkisella kuin yksityiselläkin sektorilla ja ennaltaehkäisevää palvelua pyritään lisäämään, jotta ongelmakohdat havaittaisiin ja niihin pystyttäisiin vaikuttamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Perheiden hyvinvointia pyritään tukemaan myös lastensuojelusta käsin, tarjoamalla avohuollon tukitoimia perheen tueksi. Lastensuojelun työntekijöiden tehtävänä on palvella ja tukea lapsia ja heidän vanhempiaan vanhemmuussuhteisiin liittyvissä huolenpidon ja kasvatuksen riskitilanteissa, sekä samalla arvioida, valvoa, muokata ja mahdollisesti järjestää uudelleen vanhemmuussuhteita joskus jopa vastoin asianosaisten tahtoa ja toiveita. (Pösö 2007, 65.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimena järjestettävällä perhetyöllä pyritään edistämään perheiden hyvinvointia ja tukemaan perheitä ja ehkäisemään lasten huostaanottojen tarvetta. Perhetyö on määritetty perheen kotona annettavaksi palveluksi, kun taas perhekuntoutuksella tarkoitetaan ympärivuorokautisena kuntoutuksena annettavaa tukea koko perheelle tai osalle perheestä.

Perhekuntoutus on tarkoitettu väliaikaiseksi tueksi perheille, ja sen avulla perheitä tuetaan esimerkiksi jonkin akuutin kriisivaiheen yli tai tuetaan lapsen kasvua, kasvatusta ja itsenäistymistä. (Helsingin kaupunki sosiaalivirasto 2012.) Perhekuntoutuksen nähdään soveltuvan osaksi huostaanoton lakkautustyöskentelyä, sekä toimivaksi työmuodoksi myös silloin, kun riskinä on kodin ulkopuolinen sijoitus. (Lastensuojelun käsikirja 2014.)

Yksityiset palveluiden tuottajat kuten järjestöt ja säätiöt tukevat ja täydentävät toiminnallaan kunnan sosiaalipalvelujärjestelmää. Järjestöjen rooli perhekuntoutus palvelun kehittäjänä ja järjestäjänä on ollut suuri. (Heino 2008, 43.) Helsingin Diakonissalaitos on yksi näistä säätiöistä joka on tuottanut useiden vuosien ajan kunnille perhekuntoutus-palvelua, jossa hoidetaan lapsiperheitä, joilla on vakavia vaikeuksia selvitä jokapäiväisestä elämästään.

Helsingin Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiö, joka tuottaa monipuolisia sosiaali-, terveys-, ja koulutusalan palveluja ja pyrkii kehittämään palveluitaan juuri niille kohderyhmille, jotka erilaisista syistä ovat vaarassa jäädä palveluiden ulkopuolelle. (Helsingin Diakonissalaitos 2013.)

Viimeisten vuosien aikana perheitä sijoittavien kuntien palvelun tarve on vähentynyt tai palvelu ei palvele kuntien asiakastarpeita tässä muodossa enää, josta johtuen perheitä on ohjautunut perhekuntoutukseen aiempaa vähemmän. Kyse voi olla sosiaalialallakin vallitsevasta kustannustehokkuus ajatuksesta, määrärahojen supistamisesta tai palveluiden ja tarpeiden kohtaamattomuudesta. Kyseessä ei ole lakisääteinen palvelu vaan ennaltaehkäisevä työmuoto, mikä ei ole lakkaamassa, mutta tarkoituksena on tutkia perhekuntoutuksen eri prosesseja ja muuttaa niitä tarpeita vastaaviksi.

Tutkimus on osa Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämistoimintaa, perhekuntoutuksen vaikutusten arviointi-hanketta, jonka tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa perhekuntoutuksen merkityksestä ja vaikutuksesta lasten huostaanottojen vähentäjänä. Perhekuntoutus asettuu hankkeessa lastensuojelun viimeiseksi tukitoimeksi ennen mahdollista huostaanottoa. Tutkimus ajoittuu vuoteen 2015, jolloin Helsingin kaupunki ei ole enää käyttämässä Helsingin Diakonissalaitoksen tarjoamaa ympärivuorokautista perhekuntoutusta ostopalveluna.

Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja asiakasohjausryhmien jäsenien näkökulmia miten perheet valikoituvat kuntoutukseen ja mitkä tekijät mahdollisesti estävät kuntoutukseen pääsyn.

2 Lastensuojelu

Lapsen oikeuksista on säädetty erikseen Suomen perustuslaissa ja Suomessa voimaan tulleissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa erityisesti lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. (Lastensuojelun käsikirja 2014)

Lastensuojelulaki perustuu lapsen kansainvälisesti tunnustettuihin oikeuksiin, joita ovat muun muassa etusija erityiseen suojeluun, oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. (Lastensuojelun käsikirja 2014, Rätty 2015, 1.) Lastensuojelun tavoitteena on turvata nämä oikeudet kaikille lapsille edistämällä lasten hyvinvointia, kehittämällä palveluja kasvatuksen tukemiseksi sekä toteuttamalla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (Taskinen 2007, 10.)

Vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla ja huoltajilla. Lastensuojelulakiin on otettu lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu määrittely (361/1983, 1§.), jonka tarkoituksena on turvata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. (Rätty 2015, 2.)

Lapsen etu on laaja käsite. Sen mukaan huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikä- ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapsen kasvatuksessa on huomioitava että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä, lasta ei saa alistaa tai ruumiillisesti kurittaa, eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä ja kasvamista tulee tukea ja edistää. (Räty 2015,2-3.)

Vanhempien velvollisuutena on vastata lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta. Heillä on lain mukaan oikeus yksin määrätä siitä, miten lapsen kasvatusta ja huolenpito järjestetään ja yhteiskunnan on pyrittävä tukemaan vanhempia tässä tehtävässä ja tarjottava perheelle apua riittävän varhain ohjaamalla tarvittaessa lastensuojelun piiriin. (Lastensuojelun käsikirja 2014, Räty 2015, 3.)

Viranomaisen puuttuessa perheen tilanteeseen, tulee heidän kaikin tavoin edesauttaa vanhempien kasvatustehtävää, myös silloin kun järjestetään lastensuojelulain mukaisia palveluja. Jos vanhemmat eivät kykene huolehtimaan kasvatustehtävästään, julkisen vallan velvollisuutena on puuttua tilanteeseen. Aina on noudatettava kuitenkin niin sanotun lievimmän riittävän toimenpiteen periaatetta, jonka mukaan on valittava toimenpide, jolla vähiten puututaan perheen tai lapsen itsemääräämisoikeuteen. (Lastensuojelun käsikirja 2014, Räty 2015, 3.)

2.1 Lastensuojeluasian vireille tulo

Lastensuojelulain pykälän 26§ mukaan: *”Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksen tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta”.* (Finlex, lastensuojelulaki & Räty 2015, 252.)

Tällainen tieto voi tulla esille esimerkiksi muun palvelun, kuten lapsiperheiden kotipalvelun, toimeentulotuen tai vammaishuollon palvelujen järjestämisen tai myöntämisen yhteydessä, jolloin perheen tilanteesta voi tulla esille sellaisia asioita, jotka edellyttävät lastensuojelutarpeen selvittämistä. (Räty 2015, 253.)

Ilmoitusvelvollisia ovat viranomaistahot ja viranomaisasemassa työskentelevät henkilöt: sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan palveluksessa. Lastensuojelulain 25§:n 2 momentissa on säädetty tilanteissa, joissa lastensuojeluilmoitus voidaan tehdä ilman siihen liittyvää nimenomaista velvollisuutta. Säännös koskee tilanteita, joissa ilmoittajana on esimerkiksi lapsen isovanhemmat, lapsen sisarus, mahdollisesti lapsi itse, joku muu sukulainen tai lapsen perheen naapurustossa asuvat henkilöt. (Räty 2015, 219-236.)

Edellytyksenä lastensuojeluilmoituksen tekemiselle on, että henkilö on saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä tai jonka kehitystä vaarantavat olosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelutarpeen selvittämistä. (Räty 2015, 224.)

Lastensuojelutarpeen arvioinnin alueellisissa yksiköissä Helsingissä vastataan virka-aikana lastensuojeluilmoitusten vastaanottamisesta ja käsittelystä, sekä uusien asiakkaitten lastensuojelutarpeen selvitysten tekemisestä. Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijä arvioi välittömästi lapsen mahdollisen kiireellisen lastensuojelun tarpeen. (Leino 2015.) Kiireellinen tarve voidaan toteuttaa esimerkiksi kiireellisellä sijoituksella tai muulla välittömällä toimenpiteellä, kuten avohuollon sijoituksella tai tukitoimenpiteellä. (Räty 2015, 253.)

Sosiaalityöntekijän tulee arvioida seitsemän arkipäivän kuluessa ilmoituksen saapumisesta, onko ryhdyttävä lastensuojelutarpeen selvittämiseen. (Leino 2015.) Lastensuojelun asiakkuutta ei aloiteta vielä siinä vaiheessa, kun selvitetään ja arvioidaan tarvitseeko lapsi ja hänen perheensä sosiaalihuollon tai lastensuojelun asiakkuutta. Lastensuojeluilmoituksen saapumisen jälkeen arvioidaan ensin kiireellinen lastensuojelun tarve, jonka jälkeen sosiaalityöntekijän tulee arvioida sosiaalihuoltolain 36§ mukaisesti tuleeko asiassa tehdä sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi ja tarvitseeko lapsi tai perhe lastensuojelun palveluita. (Räty 2015, 253.)

Sosiaalityöntekijän tulee tehdä lastensuojeluntarpeen selvitys 90 vuorokauden kuluessa lastensuojeluasian vireille tulosta ja arvioida lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Selvitystä tehdessään sosiaalityöntekijän tulee arvioida lastensuojelulain mukaisten palveluiden ja tukitoimien tarve lapsen ja tämän perheen kohdalla, sekä olla tarvittaessa yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin, yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sosiaalihuoltolain 41§:n mukaisesti. (Leino 2015.)

Lastensuojelutarpeen selvityksessä käytetään yhdenmukaista arvioinnin kriteeristöä ja vakaavuusasteikkoa. Lastensuojelutarpeen selvitykset tehdään aina parityönä ja sosiaalityöntekijän työparina on sosiaaliohjaaja, sosiaalityöntekijä tai ilmoituksen tehnyt viranomainen / asiantuntija. (Leino 2015.)

2.2 Lastensuojelu asiakkuuden alkaminen

Lastensuojelun asiakkuus alkaa kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että:

1. *lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä: taikka*
2. *lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja*
3. *lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia.*

Lastensuojelun asiakkuus alkaa myös silloin, kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdytään kiireellisiin toimiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tai kun lapselle tai hänen perheelleen muutoin annetaan tässä laissa tarkoitettuja palveluja tai muuta tukea ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. (Finlex, Lastensuojelulaki 27 §.)

Jos lastensuojelutarpeen asiakkuus on tarpeen, kertoo lastensuojelutarpeen selvityksen tehnyt sosiaalityöntekijä asiakkuuden alkamisesta huoltajille ja lapselle ja siirtää asiakkaan viivytystä lastensuojelun avohuoltoon. (Leino 2015.)

2.3 Lastensuojelun avohuolto

Lastensuojelun avohuollosta säädetään lastensuojelulain 7 luvussa. Lastensuojelulain 34§ mukaan avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä viipymättä, jos kasvuolosuhteet vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskyykyä ja -mahdollisuuksia. (Taskinen 2007, 41.)

Lastensuojelun keskeinen periaate on lapsen vanhempien ja huoltajien tukeminen lapsen kasvatuksessa. Avohuollon tukitoimia suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä lapsen vanhempien, huoltajien ja muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa. Avohuollon tukitoimia voidaan järjestää vain vapaaehtoisesti ja tällöin edellytyksenä on, että lapsen huoltaja ja 12 vuotta täyttänyt lapsi niihin suostuvat. (Räty 2015, 313.) Avohuollon tukitoimia järjestetään asiakassuunnitelman perusteella ja niistä päättää sosiaalityöntekijä. Kunnan taloudelliseen tilanteeseen vedoten ei voi jättää lakisääteisiä avohuollon tukitoimiteitä järjestämättä, mutta realiteetti on luonnollisesti tärkeä. Avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden. Jos tukitoimet eivät ole lapsen kannalta tarkoituksenmukaisia, mahdollisia tai riittäviä, on lapsi otettava huostaan lastensuojelulain 40§ mukaan. (Lastensuojelun käsikirja 2014, Taskinen 2007, 41.)

Avohuollon tukimuodot ovat moninaisia, jakautuen kuitenkin lähinnä taloudellisen tuen ja asumisen turvaamiseen sekä avohuollon palveluihin. Lastensuojelulaissa edellytetään kunnan tarjoavan ainakin seuraavia palveluita ja tukitoimia: päivähoido, lapsiperheiden kotipalvelu, tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämisessä, koulunkäynnin tukeminen, lapsen hoitopalvelut ja terapia, tukihenkilö tai -perhe, perhetyö, koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoidon jne. Kehittyneissä kunnissa on tarjolla lain edellyttämien tukitoimien lisäksi muun muassa läheisneuvonpitoa, vauvaperhetyötä, turvakotipaikkoja, kriisityötä ja kriisipäivystystä. (Taskinen 2007, 42.)

2.4 Lastensuojelun keskeiset työntekijät

Lastensuojelulaissa on säädetty sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivalta edellytettävä kelpoisuusvaatimus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetuista lain (kelpoisuuslaki) 310 §:n 1 momentin mukaista kelpoisuutta. (Räty 2015, 65.) Lain mukaan sosiaalityöntekijänä voi toimia ylemmän korkeakoulututkinnon sekä yliopistossa pääaineen laajuiset sosiaalityön opinnot opiskellut henkilö tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä. Molempien vaatimusten on täytyttävä, jotta henkilöllä olisi sosiaalityöntekijän kelpoisuus. (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 2016.)

Lastensuojelulain 13 §:n mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jolla tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän kelpoisuus. (Räty 2015, 74.) Kelpoisuusvaatimusten täyttämistä sosiaalityöntekijöistä on kuitenkin pulaa, etenkin suurissa kunnissa ja käytännössä sosiaalityöntekijän toimeja sijaistavat monet, jotka eivät täytä kelpoisuusvaatimusta.

Kelpoisuuslain 12 §:n 1 momentin mukaan voidaan poiketa tilapäisesti kelpoisuusvaatimuksista, jos tehtävään saadaan henkilö, jolla on riittävät edellytykset tehtävän hoitamiseen suoritettujen opintojen perusteella. Henkilö voi hoitaa tehtävää enintään vuoden, minkä jälkeen tehtävä on pantava uudelleen hakuun. (Räty 201, 69.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastaa ja johtaa 26 §:ssä tarkoitettua lastensuojelutarpeen selvittämistä. Sosiaalityöntekijä päättää siitä, käynnistääkö vastaanotettu lastensuojeluilmoitus lastensuojelutarpeen selvitysprosessin. Selvityksen perusteella sosiaalityöntekijä tekee päätöksen asiakkaaksi ottamisesta, jolloin lastensuojelun asiakkuuden kriteerit tulee täytyä. Mikäli lastensuojelun tukitoimien tai palvelujen tarvetta on, laaditaan asiakassuunnitelma, johon kirjataan perheen tarpeet ja tukimuodot sekä suunnitellut työskentelytavat. Päätösten valmistelu ja tekeminen ovat lasten asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla sekä asiakasprosessin eteneminen asiakassuunnitelman mukaisesti. Asiakastyön vaikutusten arviointia

seurataan ja arvioidaan säännöllisin väliajoin moniammatillisessa tiimissä, jossa seurataan ja arvioidaan asiakassuunnitelman toteutumista ja lapsen edun toteutumista. Arvioiden pohjalta sosiaalityöntekijä tekee päätökset mahdollisista uusista jatkotoimenpiteistä, asiakassuunnitelman tarkistamisesta tai asiakkuuden lopettamisesta. (Räty 2015, 252-258.)

Lastensuojelun sosiaalityössä arvioidaan entistä enemmän lapsen tilannetta, perheen voimavaroja, tukitoimien riittävyyttä, palveluntarvetta ja erilaisten lausuntojen ja dokumenttien kirjaamista. Sosiaalityön kuva on muuttunut hyvin järjestelmälliseksi ja määritellyksi. Asiakasperheitä on useita kymmeniä ja pätevistä sosiaalityöntekijöistä on pulaa. Sen sijaan lastensuojelun perhetyötä tekevien sosiaaliohjaajien määrä lastensuojelun kentällä on tasaisesti lisääntynyt ja työnjako on muuttunut enenevässä määrin siihen suuntaan että sosiaalityöntekijät tekevät entistä vähemmän asiakkaiden kanssa kasvokkain tehtävää työtä ja asiakkaan kotona tai arjessa tapahtuvaa työtä ja sosiaaliohjaajat ovat ottaneet tämän työnkuvan itselleen. (Myllärniemi, 2007.)

Lastensuojelun sosiaaliohjaajat, ammattikorkeakoulutetut sosionomit ovatkin tästä johtuen toinen keskeinen ammattiryhmä lastensuojelussa. Sosiaaliohjaajien tehtävä asiakasprosessissa keskittyy asiakkaan ohjaamiseen, neuvontaan ja tukeen. Työskentely painottuu lastensuojelun korjaavaan ja kuntouttavaan perhetyöhön, ja on enemmän konkreettisella tasolla sosiaalityöntekijöihin verrattaessa. Sosiaaliohjaajilla ei ole virallista päätöksentekovaltaa ja heidän työskentelyään ohjaa asiakasprosessista vastuussa oleva sosiaalityöntekijä. (Bardy 2013, 122.)

Useimmiten sosiaaliohjaajien tehtävänä on sosiaaliohjaus, perhetyö tai perheohjaus, joka nähdään selkeästi nykyään omaa osaamista ja ammattitaitoa vaativaksi työksi. Sosiaaliohjaajien työnkuva on vaihteleva ja heillä on mahdollisuus työskennellä lastensuojelun prosessin eri vaiheissa. Sosiaaliohjaajilla on usein laaja-alainen tuntemus eri menetelmien käytöstä, he saattavat tehdä ryhmämuotoista työtä erilaisten asiakasryhmien kanssa, vetämällä ryhmiä pienille lapsille, nuorille, vanhemmille, perheille jne. Sosiaaliohjaajat osallistuvat useilla paikkakunnilla myös lastensuojelutarpeen selvittämiseen sosiaalityöntekijän työparina. (Bardy 2013, 122.)

Sosiaaliohjaajan työ on yleensä lähityötä, ja se keskittyy usein vuorovaikutuksellisiin kysymyksiin ja lastensuojelussa lapsen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen tukemiseen. Työtä tehdään usein perheen kotona. Sosiaaliohjaajien asiakasmäärät ovat yleensä merkittävästi pienemmät kuin sosiaalityöntekijöillä, työskentelyn intensiivisyydestä johtuen. (Bardy 2013, 123.)

2.5 Helsingin kaupungin perhekuntoutuksen asiakasohjausyksikkö

Helsingin kaupungin perhekuntoutuksen asiakasohjausyksikössä lapselle ja hänen perheelleen etsitään oikeaa palvelua perhekuntoutus muodoista yhteistyössä lapsen asioista vastuussa olevan sosiaalityöntekijän kanssa. Palvelua tuottaa asiakasohjausyksikkö, joka koostuu moniammatillisesta usean eri osaamisalueen henkilöistä. (Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden virasto 2013.)

Lapsen asioista vastuussa oleva sosiaalityöntekijä tekee vireillepanon asiakastietojärjestelmään hakeakseen lapselle ja hänen perheelleen perhekuntoutusta ja kirjoittaa perustelut asiakassuunnitelmaan. Asiakasohjausyksikkö käsittelee moniammatillisessa tiimissään sosiaalityöntekijän tekemän asiakassuunnitelman ja pohtii mikä palvelu parhaiten vastaisi perheen tarpeita. Asiakasohjausyksikkö on tarvittaessa yhteydessä sosiaalityöntekijään lisätietoja kaivattessaan tai pyytää sosiaalityöntekijän tiimin tapaamiseen paikalle keskustelemaan eri palveluvaihtoehdoista. Tarkoituksena on löytää asiakasperhettä parhaiten palveleva palvelumuoto. Asiakasohjausyksikkö tekee päätöksen perheen sijoittamisesta avohuollon tukitoimena perhekuntoutukseen tarpeen, vapaiden paikkojen ja budjetissa olevan liikkumavapauden myötä. Ostopalveluna tuotettavia perhekuntoutuspaikkoja asiakasohjausyksikkö ostaa palvelua tarvitseville perheille tarpeen mukaan. (Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden virasto 2014.)

3 Lastensuojelun perhetyö ja perhekuntoutus lastensuojelun avohuollon tukitoimena

3.1 Lastensuojelun perhetyö

Perhetyölle on olemassa monta eri määritelmää riippuen sen toimintaympäristöstä, menetelmistä ja toimintatavoista. Yksiselitteinen ja kokonaisvaltainen määrittely on haastavaa, mutta sen tavoitteena näyttäisi aina olevan lapsiperheiden hyvinvoinnin edistäminen. Perhetyön sisältö, toimintamuodot ja tavoitteet vaihtelevat sen mukaan, minkä palvelusektorin alaisuudessa perhetyötä tehdään. (Järvinen yms.2007, 33.)

Lastensuojelulaki velvoittaa kuntaa järjestämään lastensuojelun avohuollon tukitoimena perhetyötä tarvittaessa, lastensuojelulaki 36§. Lastensuojelulain perusteluissa perhetyöllä tarkoitetaan esimerkiksi perheen kotona tehtävää perhetyötä, joka voi olla keskusteluapua ja tukea erilaisissa arjen toiminnoissa. Perhetyöllä voidaan muun muassa tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään, tehdä vanhemmuuden arviointia ja järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. (Sosiaalipolitiikka) Helsingin kaupungin lastensuojelun perhetyön palveluvaukseen on kirjattu lastensuojelun perhetyön keskeisimmiksi tehtäviksi lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen sekä vanhemman tukeminen vanhemmuuden ero-osa-alueilla. Ydintehtävänä on edistää ja vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. (Helsingin kau-

punki Sosiaalivirasto 2011.) Perhetyön kuvataan olevan usein käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmä, jonka keskeisimpänä tavoitteena on usein lapsen sijoituksen ehkäisy tukemalla perheen itsenäistä selviytymistä ja vanhemmuutta. (Saarnio 2003, 240.)

Lastensuojelun perhetyön keskiössä on aina lapsen edun turvaaminen, vaikka työskentely tapahtuukin yhteistyössä perheen ja sen jäsenten kanssa. Lastensuojelun perhetyö ei ole pelkästään tukea vaan sisältää aina kontrollin. Perhetyötä tekevillä sosiaaliohjaajilla on velvollisuus ottaa puheeksi perheessä ilmaantuneet lapsen etua haittaavat asiat perheen kanssa ja viedä ne eteenpäin asiakasprosessia johtavalle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Lastensuojelun avohuollon tukitoimena järjestettävästä perhetyöstä tekee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päätöksen ja kirjaa sen myös asiakassuunnitelmaan. Lastensuojelun avohuollon tukitoimena järjestetty perhetyö on aina perheelle maksutonta palvelua. Lastensuojelun perhetyö on tavoitteellista ja suunnitelmallista, usein intensiivistä toimintaa lapsen ja perheen tueksi. Tavoitteena on perheen tilanteen tarkempi selvittely ja arviointi sekä yhdessä työskentely muutoksen aikaansaamiseksi. (Järvinen yms. 2007, 43.)

Lastensuojelun perhetyön asiakasperheet tulevat usein perhetyön asiakkuuteen tilanteessa, jossa perheen ongelmat ovat jo kasautuneet ja kriisiytyneet. Perheille annetaan perhetyön avulla mahdollisuus kohentaa tilannettaan, jopa välttää huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle. Tästä johtuen lastensuojelun perhetyön tulee olla tavoitteellista ja suunnitelmallista, jonka tavoitteet määritellään yhteistyössä perheen ja sosiaalityöntekijän kanssa. (Järvinen yms. 2007, 44.)

3.2 Lastensuojelun perhetyön palvelupolku Helsingin kaupungilla

Lastensuojelun palvelukokonaisuuden tarjoaman lastensuojelun perhetyön keskeisimpiä tehtäviä on lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen sekä vanhemman tukeminen vanhemmuuden eri osa-alueilla. Ydintehtävänä on edistää ja vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Työskentely perheen kanssa on muutokseen tähtäävää työtä, jota tehdään joustavasti perheen tilanteet ja tarpeet huomioiden.

Perhetyöhön haetaan asiakkaan asiakassuunnitelmalla, avohuollon sosiaalityön tiimistä tai lastensuojelutarpeen arviointitiimistä, sijaishuollosta tai suunnitelmallisen sosiaalityön tiimistä. Perhetyön hakemukset käsitellään viikoittain lastensuojelun perhetyön tiimikokouksissa. Työskentelyn aloittava sosiaaliohjaaja sopii sosiaalityöntekijän kanssa perhetyön aloitusneuvottelun, jossa perhe on läsnä ja työskentelyä voidaan suunnitella eteenpäin ja asettaa tavoitteet työskentelylle.

Palvelun kohderyhmänä ovat 0-20-vuotiaat avo-, jälki- tai sijaishuollossa olevat lapset ja heidän perheensä. Lasten arjessa on turvallista kasvuympäristöä ja kehitystä vaarantavia tekijöitä. Työskentely pohjaa perheen kanssa yhdessä tehtävään kirjalliseen perhetyön suunnitelmaan ja arviointiin. Toteutumisen edellytyksenä on perheen sitoutuminen työskentelyyn, joka on lastensuojelun asiakasperheille vapaaehtoista ja ilmaista palvelua.

Työskentelyä pyritään järjestämään asiakkaan tarpeen mukaan myös iltoihin ja viikonloppuihin. Lapselle nimetty vastuu sosiaalityöntekijä vastaa prosessin etenemisestä myös perhetyön aikana. (Helsingin kaupunki sosiaalivirasto, 2013.)

3.3 Lastensuojelun perhekuntoutus

Lastensuojelun avohuollon tukitoimena voidaan järjestää koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoitoon pykälien 36-37§ nojalla. Perhekuntoutuksena annettavan avohuollon tukitoimen sisältönä on lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden huoltajiensa kuntoutumisen edistäminen. Tällaista palvelua tarjoavia laitoksia kutsutaankin yleensä perhekuntoutuskeskuksiksi. (Helsingin kaupunki sosiaalivirasto, 2012.)

Koko perheen sijoitus laitoksiin, perhekuntoutukseen on Suomessa melko uutta. Laajalaista koko perheen kuntoutusta ja hoitoa on kehitetty 1970-luvulta lähtien ja vuoden 1990-luvun puolivälistä se on ollut osana kuntien lastensuojelua. (Lastensuojelun käsikirja 2014.)

Perhekuntoutusta on tarjolla laitoksessa tapahtuvana ympärivuorokautisena ja päivämuotoisena kuntoutuksena esimerkiksi seuraavissa paikoissa; Helsingin ensikoti, Helsingin ensikodin avopalvelu pesä, Pääkaupungin turvakodin Kilpolan tuettu asuminen, Helsingin kaupungin vuorovaikutusyksikkö, Helsingin kaupungin Rastilan päivämuotoinen kuntoutus, Helsingin kaupungin tehostettu perhekuntoutus ja Diakonissalaitoksen perhekuntoutus. Laitosjaksojen aikana perheet asuvat perhekuntoutusyksiköiden ylläpitämissä asunnoissa, päivämuotoisessa kuntoutuksessa käydään omasta kodista käsin.

Perhekuntoutus työmuotona soveltuu hyvin osaksi lastensuojelun avohuollon työskentelyä sekä huostaanoton lakkautustyöskentelyä. Perhekuntoutuksen on todettu olevan toimiva työmuoto myös silloin kun riskinä on sijoitus kodinulkopuolelle. Tärkeää perhekuntoutuksen onnistumiselle on kuitenkin perhekuntoutus palvelun oikea-aikaisuus ja perheen oma motivaatio kuntoutuksen suhteen. (Lastensuojelun käsikirja 2014.) Perhekuntoutus on tarkoitettu väliaikaiseksi hoitomuodoksi, jonka avulla tuetaan perhettä jonkin akuutin kriisivaiheen yli tai tuetaan lapsen kasvua, kasvatusta sekä itsenäistymistä. (Helsingin kaupunki sosiaalivirasto, 2012.)

Lastensuojelun perhekuntoutuksen asiakasperheillä ongelmat ovat usein kasautuneita ja kärjistyneitä. Nämä perheet ovat usein saaneet runsaasti erilaisia sosiaali- ja terveystalvveluja. Perheen yksittäisiä jäseniä on saatettu tukea monin eri tavoin, mutta koko perheen suunnitelmallinen tukeminen on voinut jäädä toteutumatta. Kuntoutusjakson aloittamisen syitä voivat olla muun muassa vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmat, huoli vanhempien jaksamisesta, vuorovaikutusongelmat, lasten koulunkäyntivaikkeudet, arjen hallinnan puutteellisuus, lasten tarpeiden tunnistamattomuus ja kasvatukseen liittyvät pulmat. Kuntoutusjaksolla harjoitellaan turvallisessa ympäristössä henkilökunnan tuen avulla juuri edellä mainittuja asioita, kuten kuinka lapsia rajoitetaan, kuinka ristiriitoja käydään rakentavasti läpi ja niin edelleen. (Järvinen yms. 2007, 46.)

Perhekuntoutuksen kuntouttavaa toimintaa tarjotaan perheelle aina suunnitellusti ja tavoitteellisesti. Kuntoutusjakso rakennetaan jokaisen perheen tarpeita ja tavoitteita vastaavaksi. Työskentelyn tavoite on pysäyttää nykytilanne ja aikaansaada muutos. Keskeisinä asioina ovat perheen omien voimavarojen löytyminen ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen vahvistaminen. (Järvinen yms. 2007, 46.)

Perhekuntoutus perustuu ajatukseen, että työntekijät etsivät yhdessä asiakkaiden kanssa ratkaisuja asiakkaiden ongelmiin. Työote sijoittuu varsinaisen terapian ja neuvonnan väliin ja sen katsotaan soveltuvan hyvin tehostettuun työskentelyyn perheiden kanssa, joilla on toistuvia ongelmia ja hankalia elämäntilanteita. (Pärnä 2010, 46.)

Perhekuntoutusjakson tavoite on tukea perhettä siten, että lapsen kotona asuminen on lapsen kannalta hyvä ja turvallinen ratkaisu. Jos perhekuntoutuksen aikana todetaan, että näin ei ole, pyritään vanhempien kanssa yhdessä löytämään lapselle sijaishuolto paikka. (Lastensuojelun käsikirja 2014.)

Lastensuojelulaki ei määritä ehdotonta aikarajaa sijoituksen kestolle perhekuntoutuslaitoksessa, mutta sijoituksen tavoitteita ja kestoa tulee kuitenkin arvioida vähintään kolmen kuukauden välein. Helsingin kaupunki on rajannut ohjeissaan että perhekuntoutus voi pääsääntöisesti kestää enintään kuusi kuukautta, ellei ole poikkeuksellisia perusteita jatkaa sijoitusta. (Helsingin kaupunki sosiaalivirasto, 2012.)

Seuraavaksi esittelen lyhyesti Helsingin kaupungin tehostetun perhekuntoutuksen ja Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutuksen, jotka ovat pääsääntöisesti Helsingin kaupungin käyttämiä ympärivuorokautista perhekuntoutusta tarjoavia yksiköitä ja joiden toiminnasta tutkimukseen osallistuneet henkilöt pääsääntöisesti haastatteluissa puhuivat.

3.4 Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutus

Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutus on Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämä yksityisen sektorin tarjoama avohuollon tukitoimi lastensuojelun asiakasperheille. Perhekuntoutus on määräaikaista hoitoa lastensuojelun asiakasperheille, joiden epävakaa elämäntilanne vaarantaa lapsen kasvun ja kehityksen, tai perheille joiden elämäntilanne on äkillisesti kriisiytynyt. Perhekuntoutus on suunnitelmallista ja perustuu jokaisen asiakasperheen yksilöllisiin tarpeisiin lapsen etu huomioiden. Perhekuntoutus kestää 6-12 kuukautta riippuen kunkin perheen tarpeista. Kuntoutusjakson aikana perheet asuvat Helsingin Diakonissalaitoksen asunnoissa Helsingin Pitäjänmäellä. (Helsingin Diakonissalaitos 2013.)

Perhekuntoutusjakson tavoitteet määritellään yhdessä asiakasperheen ja sosiaalityöntekijän kanssa aloitusneuvottelussa. Yleisinä tavoitteina perhekuntoutusjaksoille ovat lapsen psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen kasvun ja kehityksen turvaaminen perheessä, vanhempien kuntouttaminen ja tukeminen riittävään vastuuseen lapsesta ja perheen elämästä sekä vanhemmuuden ja lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen arviointi. (Helsingin Diakonissalaitos 2013.)

Perhekuntoutuksessa työskentelee moniammatillinen tiimi, johon kuuluvat perheen oman perhetyöntekijäparin lisäksi psykologi, psykiatri, toimintaterapeutti, puheterapeutti, perheterapeutti, lähiesimies ja yksikön johtaja. Tiimin jäsenet tukevat jokaista perhettä yksilöllisesti heidän tuen tarpeensa mukaan. Hoidollisina menetelminä perhekuntoutuksessa käytetään muun muassa kotikäyntejä, perheistuntoja, perheterapiaa, toiminnallista toimintaa, retkiä ja leirejä, verkostotyötä sekä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen havainnointiin ja tukemiseen liittyviä MIM ja Theraplay menetelmiä. (Helsingin Diakonissalaitos 2013.)

Tavoitteiden toteutumista seurataan säännöllisissä hoitoneuvotteluissa perhekuntoutusjakson aikana ja hoitosuunnitelmaa päivitetään niiden yhteydessä. (Helsingin Diakonissalaitos 2013.)

3.5 Helsingin kaupungin tehostettu perhekuntoutus

Helsingin kaupungin ylläpitämän tehostettuna perhekuntoutuksena annettavan avohuollon tukitoimen sisältönä on lapsen ja / tai hänen vanhempiansa tai muiden huoltajiensa kuntoutumisen edistäminen. Tavoitteena on tukea vanhempien kasvatusmahdollisuuksia ja lapsen hyvän kasvun edellytyksiä, kohdentanen kuntoutus perheen vuorovaikutukseen, vanhemman toimintakykyyn ja arjen hallinnan parantamiseen.

Työskentely alkaa aloitusjaksolla, jolloin perhe ja sosiaalityöntekijä käyvät tutustumiskäynnillä perhekuntoutuskeskuksessa. Erityistyöntekijät tekevät strukturoidun alkuhaastattelun ja

perheen tulevat omaohjaajat tekevät erityistyöntekijöiden kanssa muutamia kotikäyntejä kartoittaakseen lapsen ja vanhemman kuntoutuksen tarpeen ja perheen kokonaistilanteen.

Laitosjakso kestää kahdeksan viikkoa ja sen ajan perhe asuu perhepirtin tiloissa Oulunkylässä sunnuntaista perjantaihin, viikonloppujen ollessa kotona. Perhekohtainen työskentely sisältää kuntoutussuunnitelman, kolme arviointineuvottelua jakson aikana, viikoittaisia perhetapaamisia, erityistyöntekijöiden tapaamisia, lähiverkoston tapaamisia ja päiväkodin, koulun ja perheen muiden hoitotahojen kanssa työskentelyä. Työskentely perhepirtissä painottuu vertais-
tukeen, sillä vanhemmille ja lapsille sekä heille yhdessä on vertaisryhmiä pirttijakson aikana, sekä ruokailut ja ulkoilut tapahtuvat yhdessä muiden pirttijaksolla olevien perheiden kanssa.

Perhepirtti jakson jälkeen työskentely jatkuu neljä kuukautta perheen omassa toimintaympäristössä perheaseman työntekijän ja alueen lastensuojelun perhetyötä tekevän sosiaaliohjaajan työpari työskentelynä. Työskentelyssä siirretään arkeen perhepirttijaksolla opittuja asioita ja työskentelyn intensiteetti on tiiviimpää, mitä lastensuojelun perhetyö normaalisti olisi. Työskentelyjakson aikana tarkistetaan, että perheellä on tarvittavat palvelut käytössään ja jakson loputtua varmistetaan että perhe jatkaa tarvittavan tuen piirissä. Kaiken kaikkiaan tehostetun perhekuntoutuksen kokonaisuus kestää seitsemän kuukautta. (Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto 2015.)

3.6 Perhekuntoutuksen palvelupolku Helsingin kaupungilla

Helsingin sosiaali- ja terveysviraston yhdistyessä 1.1.2013 kaupungin lastensuojelun eri palvelut muodostivat organisaation alle lastensuojelu-organisaation. Lastensuojelu-organisaatio pitää sisällään viisi kokonaisuutta; lastensuojelutarpeen arviointi, lastensuojelun avohuollon sosiaalityö, lastensuojelun palvelut, sijoituksen sosiaalityö ja lastenkotitoiminta.

Perhekuntoutus-palvelun piiriin ohjautuvat asiakasperheet ovat läpikäyneet lastensuojelutarpeen arvioinnin, jossa on todettu heidän tarvitsevan avohuollon sosiaalityötä tuekseen ja lastensuojelun asiakkuus on aloitettu. Perheelle on mahdollisesti tarjottu lastensuojelun palveluihin sisältyvää lastensuojelun perhetyötä, ennen kuin tarve perhekuntoutukselle on huomattu.

Perhekuntoutukseen tulevat perheet valikoituvat lastensuojelun asiakkaista, joilla on avohuollon tukitoimena tehtävään perheen sijoittamiseen perhekuntoutuslaitokseen tarve. Tarpeen tuovat usein esille lastensuojelun sosiaaliohjaajat, jotka työskentelevät perheen parissa perhetyön merkeissä, tai huoli voi olla niin suuri jo lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen, että sosiaalityöntekijä ehdottaa perheelle perhekuntoutusta.

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä kirjaa asiakassuunnitelmaan ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen tarpeen keskusteltuaan asiasta perheen kanssa ja tekee vireillepanon asiakastietojärjestelmään, joka osoitetaan asiakasohjausyksikölle. Helsingin kaupungin asiakasohjausyksikkö näkee asiakastietojärjestelmästä vireillepanon ja käsittelee tarpeen omassa asiakasohjausyksikössään ja miettii onko perhe autettavissa perhekuntoutuksen avulla ja mikä perhekuntoutusyksikkö olisi perhettä parhaiten palvelevin. Asiakasohjausyksikön tarkoituksena on auttaa sosiaalityöntekijää löytämään oikea palvelu / perhekuntoutusmuoto asiakasperheelle ja auttaa suunnittelemaan tarvittava kuntoutusjatkumoratkaisu. Samalla asiakasohjausyksikölle kertyy tietoa asiakkaiden palvelun tarpeista.

Asiakasohjausyksikkö kokoontuu viikoittain ja tekee päätöksen mihin perhekuntoutusyksikköön perheelle varataan paikka ja ottaa yhteyttä perhekuntoutusyksikköön selvittääkseen kuntoutusjakson ajankohdan. Tämän jälkeen asiakasohjausyksikkö kirjaa asiakastietojärjestelmään sovitut asiat ja ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajien rooliksi jää motivoida perhe osallistumaan perhekuntoutusjaksolle, mahdollisesti yhdessä perhekuntoutuslaitoksen työntekijöiden kanssa. (Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden keskuslaitos 2014.)

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimuksen metodiset valinnat

Opinnäytetyö on laadullinen eli kvalitatiivinen. Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Valitsin laadullisen aineiston keruun siksi, että opinnäytetyöni perustuu työntekijöiden arvioihin siitä, mitkä perheet hyötyisivät perhekuntoutuksesta. Työntekijöiden arvio toimii väistämättä ajatuksen tasolla pohjana perhekuntoutukseen lähettävillä työntekijöillä, kun he pohtivat ja päättävät perheiden lähettämistä perhekuntoutukseen. Sama ajatus toistuu myös asiakasohjausryhmien työntekijöillä, jotka viime kädessä tekevät päätöksen, ketkä perheistä pääsevät perhekuntoutus palvelun piiriin.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tehdä perhekuntoutukseen valikoitumisen prosessi näkyväksi ja kuvata sitä laadullisen tutkimusotteen avulla. Laadullisen tutkimusotteen tiedonintressinä on saavuttaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä ja tässä tutkimuksessa tiedonintressinä toimii tieto siitä, mitkä tekijät vaikuttavat perhekuntoutuksen asiakkaaksi valikoitumisen prosessiin? (Vilkkä 2005, 49-53.) Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kokonaisvaltaisuuteen ja pyrkimykseenä on löytää tai paljastaa tosiasioita tutkittavasta ilmiöstä, joita tutkimustulosten jälkeen voidaan kehittää. (Hirsjärvi ym. 2009, 160.163.)

Opinnäytetyötä ohjaa konstruktivistis-hermeneuttinen lähestymistapa, jonka taustalla on ymmärtämiseen pyrkivä praktinen tiedon intressi. (Juujärvi 2013.)

4.2 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni on osa Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämistoimintaa, perhekuntoutuksen vaikutusten arviointi-hanketta, jonka tarkoituksena on tutkia näkökulmia miten perheet valikoituvat kuntoutukseen ja mitkä tekijät mahdollisesti estävät kuntoutukseen pääsyn.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia perheiden valikoitumista perhekuntoutukseen, haastatteleamalla perhekuntoutukseen lähettäviä sosiaalityöntekijöitä, sosiaaliohjaajia ja Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutuksen asiakasohjausryhmän jäseniä, sekä Helsingin kaupungin asiakasohjausryhmän jäseniä.

Tavoitteena on selvittää perhekuntoutukseen asiakkaita lähettävien työntekijöiden näkemyksiä perheiden ohjautumisesta perhekuntoutukseen. Miten perheet valikoituvat kuntoutukseen; miksi juuri näille perheille tarjotaan perhekuntoutusta ja mitkä tekijät vaikuttavat sosiaalityöntekijöillä kuntoutumisen valikoitumiseen? Sekä mitkä tekijät määrittävät asiakkaaksi ohjautumista.

Vastauksia pyrin saamaan tutkimuskysymyksiin;

1. Mitkä tekijät määrittävät asiakkaaksi ohjautumisen prosessia sen eri vaiheissa?
2. Minkälaisia perheitä työntekijät lähettävät perhekuntoutukseen
3. Millaisia vahvuuksia ja heikkouksia perhekuntoutuksella nähdään olevan?

Opinnäytetyötä tehdessä tutkijan eli tutkimusta tekevän opiskelijan olisi hyvä aloittaa työnsä tarveanalyysistä. Kun hän on löytänyt itselleen tutkimusta tai kehittämistä edellyttävän tarpeen, hän voi ryhtyä pohtimaan millaisin käsittein ja teoreettisin perustein hän ottaa kyseisen tarpeen käsittelyyn ja haltuunsa. Tässä opinnäytetyössä on kuitenkin kyse hankkeesta, johon opiskelijat tekevät hankkeen eri osa-alueista oman tutkimuksensa ja opinnäytetyönsä ja näin ollen tarveanalyysin ovat tehneet jo hankkeen vetäjät, yhdessä hankkeen tilaajan kanssa.

Koska työelämäperustainen tutkimus- ja kehitystyö on tarveanalyysiin perustuvaa ja luonteeltaan jatkuvaa parannustyötä tai hyppäyksittäin tapahtuvaa uudistumista, parantaminen tai uudistaminen voi kohdistua joko tuotteeseen, prosessiin, kommunikaatiokanavaan tai asiakassuhteeseen. Oma opinnäytetyöni kohdistuu asiakkaaksi valikoitumisen prosessiin.

Prosessin evaluointiin liittyy useita toimintaan kytkeytyviä sidostahoja, joiden avulla voidaan vakuuttautua prosessin kelvollisuudesta, asianmukaisista, täsmällisistä ja pätevistä johtopäätöksistä, annettavista suosituksista sekä siitä, mitä prosessissa on opittu. Prosessin evaluoinnilla saadaan vastauksia keskeisiin kysymyksiin ja päätöksiä voidaan tehdä riittävän informaatioravassa. Evaluoinnin avulla pyritään täsmentämään, korjaamaan ja kohdentamaan toimintasuunnitelmia uudelleen, samalla kun niistä opitaan ja voidaan perustella tehtyjä ratkaisuja niille, joille työstä ollaan vastuussa. (Anttila 2007, 34.)

Kehittämishankkeessa arvioinnin suorittajia alkaa yhä enemmän kiinnostaa ns. tarpeitten ja tuotteiden räätälöinti, johon myös tässä opinnäytetyössä haetaan vastauksia. Kehittämisarviointi edellyttää tiedon hyödyntämistä. Koska hankkeessa tehdään arviointia eri tarkoituksia varten, jokainen opiskelija aihealueensa mukaan, tarvitaan erilaisia lähestymistapoja hyödynnettäväksi arviointihankkeiden sisä- ja ulkopuolella. Opinnäytetyössä tutkijan roolini on olla observoijana, tulkitsijana ja tiedon rekonstruoivana, jolloin lähestymistapa on tulkinnallinen, ymmärtävä ja merkityksellistävä analyysi.

Opinnäytetyö on työelämälähtöinen, koska tarve hankkeelle on noussut työelämän palveluista. Helsingin Diakonissalaitoksen painopiste on kehittää tutkimuksen jälkeen palveluitaan niin että kunnat saisivat niistä tarvitsemansa hyödyn ja ostaisivat niitä enemmän.

Osa perhekuntoutus-palvelua tarjoavista yksiköistä asettaa pääsy kriteeriksi esimerkiksi, ettei perheen jäsenillä ole akuuttia päihde- tai mielenterveysongelmaa. (Heino, 2008: 43.)

Työskentelen itse Helsingin kaupungilla lastensuojelun palvelut - kokonaisuudessa lastensuojelun sosiaaliohjaajana ja olen itse usein se henkilö, joka tuo idean perhekuntoutuksesta asiakasperheen kohdalla esille vastuusosiaalityöntekijälle. Tiedän omien kokemusteni perusteella että perhekuntoutukseen valikoituvissa perheissä on paljon eroja ja on tiettyjä ryhmiä, joiden on vaikea perhekuntoutukseen päästä.

Tämän opinnäytetyön myötä haluan tehdä näkyväksi juuri nämä väliinputoajat, jotka jäävät usein palveluiden ulkopuolelle erinäisistä syistä ja auttajatahojen ulottumattomiin, koska palvelut rajataan niin tarkasti tietyille ryhmille. Tulosten myötä Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämä perhekuntoutus voi muokata omia palveluitaan tai jopa perustaa aivan uusia palvelukokonaisuuksia väliinputoaja ryhmille.

Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutuksen johdon sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa on sovittu että perhekuntoutus antaa tutkijalle haastateltavien henkilöiden nimet, joita tässä tutkimuksessa ovat sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijät, sekä sosiaaliohjaajat ja sijoittavan kunnan asiakasohjausryhmä sekä Diakonissalaitoksen perhekuntoutuksen asiakasohjausryhmä. Koska sijoittavia kuntia on useita ja aika opinnäytetyön tekemiselle rajalli-

nen, päädyttiin yhteisessä tapaamisessa rajaamaan tutkittavaksi kunnaksi Helsingin kaupunki, joka on aiemmin rajannut omien sijoitettavien asiakkaidensa kuntoutusjakson pituudeksi maksimissaan kuusi kuukautta taloudellisista syistä.

Helsingin kaupunki on myös ilmoittanut ostavansa ulkopuolisia palveluita jatkossa yhä vähemmän ja panostavansa omien palveluidensa kehittämiseen tulevaisuudessa, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että he tulevat näin ollen sijoittamaan yhä vähemmän asiakasperheitään Diakonissalaitoksen ylläpitämään perhekuntoutukseen.

4.3 Menetelmälliset ratkaisut ja aineiston keruu

Opinnäytetyön aineiston keruu menetelmänä on käytetty ryhmähaastatteluita, sekä yksilöhaastatteluita, jotka etenivät ennakkoon mietittyjen teemojen mukaisesti. Teemahaastattelua ohjasivat tutkimuksen viitekehukseen keskeisesti kuuluvat teemat ja niihin liittyvät tarkentavat kysymykset, joita esitettiin haastateltaville tietoa lisää halutessa. Teema haastattelut toivat tutkittavien äänet kuuluviin vapauttaen tutkijan pääosin haastattelijan roolista yksityiskohtaisten kysymysten sijaan. Teemat loivat yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tilaa haastateltavien tulkinnoille ja avoimelle dialogille, jota tutkija pystyi tarpeen vaatiessa rajaamaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

Ryhmähaastattelulla tarkoitetaan tilannetta, jossa paikalla on samalla kertaa useampia haastateltavia. Ryhmähaastattelun tavoitteena on saada aikaan ryhmässä keskustelua tutkijan valitsemista aiheista tai teemoista. (Eskola, Suoranta 2008, 94.) Ryhmähaastatteluiden tarkoituksena on saada tietoa siitä, miten haastateltavat ymmärtävät asioita, millaisia kokemuksia heillä on ja millainen asennoituminen heillä on käsiteltävään aiheeseen. Ryhmähaastattelua käytetään usein silloin, kun haastateltavat työskentelevät samassa työpaikassa ja heillä on kiinnostusta siihen, minkälaisia toisten haastateltavien käsitykset käsiteltävästä aiheesta ovat. (Anttila 2007, 126.)

Päädyin itse, sekä yhdessä toisen opiskelijan kanssa käyttämään ryhmähaastatteluja aineiston keruu menetelmänä, koska ajatuksena oli saada mahdollisimman monipuolisia vastauksia teemojen kautta tutkimuskysymyksiini. Ryhmähaastattelun etuna on, että tilanne on vapaamuotoisempi yhdessä asiasta keskusteltaessa, kuin haastattelijan kanssa kahden ollessa. Vapaa muotoisen ryhmähaastattelun kautta pyrkimyksenäni oli saada ryhmä keskustelemaan kokemuksistaan ja tuomaan esille ajatuksiaan tutkittavasta aihe-alueesta ja keskustelun kautta haastamaan toinen toisiaan perustelemaan näkökantojaan. Ryhmän jäsenten keskustelu ja kommentit ohjaavat keskustelua käsitteellä olevasta asiasta eteenpäin, mikä pakottaa osallistamaan ryhmän jäseniä tarkentamaan ja kommentoimaan puheenvuorojaan. (Anttila 2007, 126.)

Ryhmähaastattelujen ajatuksena oli myös tarjota mahdollisuus haastateltaville oman työnsä ja työtapojensa kehittämiseen keskustelun ja kokemusten jakamisen kautta, johon perustyön lomassa ei kiireisen työn vuoksi usein jää aikaa. Ryhmähaastattelut sisältävät ryhmässä oppimisen elementtejä, koska siihen osallistuvilla on mahdollisuus oppia muiden ajatuksista, heitä kuunnellen. (Anttila 2007. 126.)

Aineiston keruuta varten haettiin koko hankkeen tiimoilta tutkimusluvut Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden keskuslaitoksesta, sekä Helsingin diakonissalaitoksen eettiseltä lautakunnalta. Hankkeen vetäjät Sakari Kainulainen ja Anne Määttä hakivat tutkimusluvut, joihin liitettiin hankkeessa mukana olevien opiskelijoiden tutkimussuunnitelmat liitteiksi mukaan.

Haastateltavat sosiaalityöntekijät valikoituvat tutkimukseen sen mukaan, ketkä heistä olivat ohjanneet asiakkaita Hdl:n perhekuntoutukseen vuoden 2013 aikana Helsingin kaupungilta. Lista sosiaalityöntekijöistä saatiin Hdl:n kautta ja lupa sosiaalityöntekijöiden nimien kertomiseen pyydettiin Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden keskuslaitoksesta tutkimusluvun yhteydessä.

Nimi ja yhteystietojen jälkeen sosiaalityöntekijöiden esimiehiin, alueiden johtaviin sosiaalityöntekijöihin oltiin yhteydessä puhelimitse että sähköpostitse ja heiltä varmistettiin vielä lupa pyytää sosiaalityöntekijöitä tutkimukseen haastateltaviksi työajalla. Johtavat sosiaalityöntekijät kartoittivat myös omista tiimeistään sosiaalityöntekijöitä haastatteluihin ja olivat asiasta yhteydessä haastatteluiden tekijöihin.

Sosiaalityöntekijöihin oltiin yhteydessä sähköpostitse sekä puhelimitse. Haastatteluihin osallistuville sosiaalityöntekijöille lähetettiin sähköpostitse motivointikirje ennen haastattelua, jossa kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista sekä heräteltiin sosiaalityöntekijöitä haastattelu aiheeseen teemoiteltujen pohdintatehtävien avulla.

Haastatteluihin valikoituneet sosiaaliohjaajat valikoituivat tutkimukseen sosiaalityöntekijöiden avulla. Koska kyseessä oli pieni otanta sosiaaliohjaajista, tiedusteltiin sosiaalityöntekijöiltä puhelimitse, onko perhekuntoutuksessa olleen perheen kanssa työskennellyt sosiaaliohjaaja ennen ja jälkeen perhekuntoutus jakson ja näin saatiin sosiaaliohjaajien nimi ja yhteystiedot. Sosiaaliohjaajien esimiehiin johtaviin ohjaajiin oltiin yhteydessä puhelimitse ja heiltä varmistettiin lupa pyytää sosiaaliohjaajia tutkimukseen haastateltaviksi työajalla.

Sosiaaliohjaajiin oltiin yhteydessä puhelimitse ja heille lähetettiin sähköpostitse tietoa tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista, sekä teemoista, joita haastattelun aikana käytäisiin läpi.

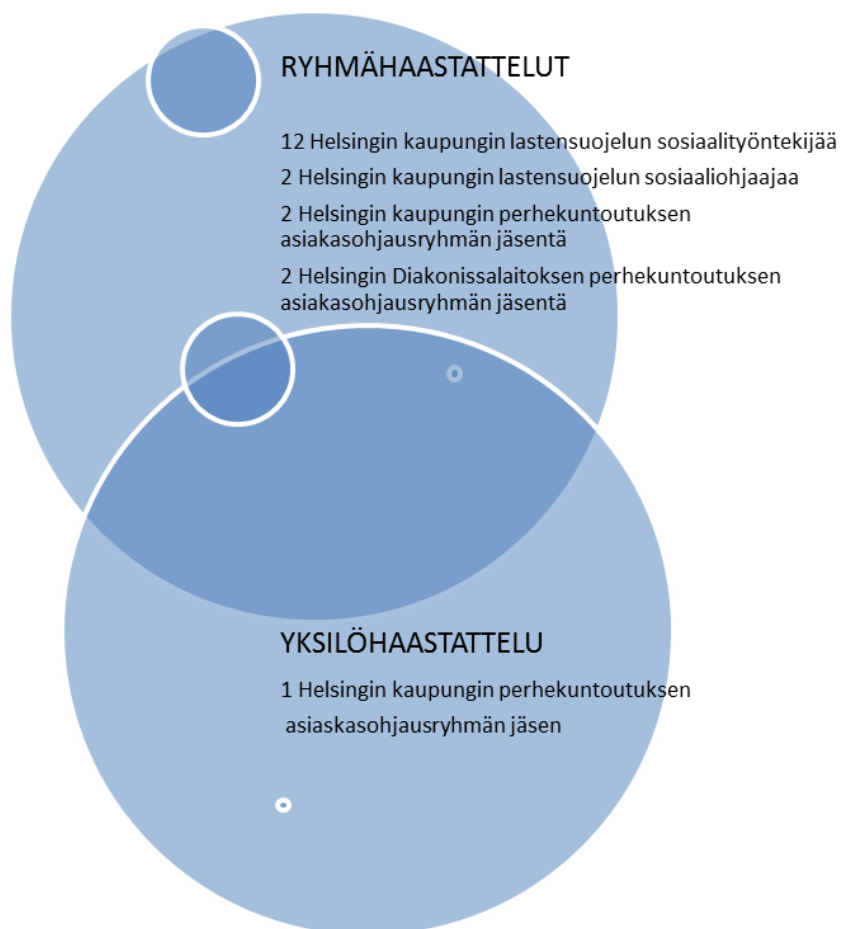

Haastatteluihin valikoitui asiakasohjausryhmän jäseniä sekä Helsingin kaupungin perhekuntoutuksen asiakasohjausryhmästä kolme henkilöä, että Hdl:n asiakasohjausryhmästä kaksi henkilöä, joita haastateltiin ryhminä, sekä yksi yksilöhaastattelu tehden. Helsingin kaupungin perhekuntoutuksen asiakasohjausryhmän jäseniin oltiin yhteydessä puhelimitse että sähköpostitse ja haastatteluihin valikoitui ryhmän jäseniä sen mukaan, kenen kanssa aikataulut saatiin sopimaan ja ketkä olivat vielä töissä. Haastattelujen tässä kohtaa kesälomakausi oli jo alkanut ja asiakasohjausryhmän jäsenistä osa oli jo aloittanut lomailun. Hdl:n asiakasohjausryhmästä valikoitui haastatteluihin tutkimuksen kannalta olennaisimmat henkilöt, jotka tekevät päätöksiä juuri perhekuntoutusta koskien. Hdl rajasi itse, ketkä haastatteluun osallistuu ja heihin oltiin yhteydessä sähköpostitse haastattelun aikatauluista. Asiakasohjausryhmän jäsenien anonymiteetin säilyttämiseksi jätän heidän tarkemmat työn kuvansa organisaatioissa kuvaamatta.

Sosiaalityöntekijöiden haastattelut toteutin yhdessä perhekuntoutusten vaikutusten arviointihankkeessa tutkimusta tehneen toisen opiskelijan kanssa. Päädyimme toteuttamaan haastattelut yhdessä, koska kyseessä oli sama fokusryhmä ja samat henkilöt, joita molemmat olisivat haastatelleet erikseen. Tiesimme, että kiireisen työtilanteen vuoksi sosiaalityöntekijöitä olisi haastavaa saada moneen eri ryhmähaastatteluun, joten haastatteluiden yhdistäminen oli järkevää ja perusteltua. Aiheemme olivat myös hyvin lähellä toisiaan mikä osaltaan tuki haastattelujen yhdessä toteuttamista. Etuna oli se, että säästimme sekä omaa että sosiaalityöntekijöiden aikaa toteuttamalla haastattelut yhdessä.

Yhteisiä haastatteluja toteutettiin yhteensä neljä ja niihin osallistui yhteensä 12 sosiaalityöntekijää. Haastateltavat jakaantuivat haastatteluihin niin, että ensimmäisessä haastattelussa heitä oli yhteensä kolme, toisessa kaksi, kolmannessa neljä ja viimeisessä haastattelussa oli mukana kolme haastateltavaa.

Sosiaalihojajien ja asiakasohjausryhmien haastattelut toteutin yksin. Sosiaalihojajien ryhmähaastatteluun osallistui 2 sosiaalihojajaa. Asiakasohjausryhmien haastattelut jakautuivat niin, että Hdl:n asiakasohjausryhmä haastatteluun osallistui kaksi ryhmän jäsentä ja Helsingin kaupungin asiakasohjausryhmän jäsenistä kaksi osallistui ryhmähaastatteluun ja tämän lisäksi tein vielä yhden yksilöhaastattelun Helsingin kaupungin asiakasohjausryhmän jäsenelle. Yksilöhaastattelua voisi kuvata myös asiantuntijahaastatteluksi, sillä kyseessä oli henkilö, joka edusti organisaatiota ja asemansa vuoksi, hänellä oli mahdollisuus antaa tutkimukselle tietoa taloudellisista ja hallinnollisista kysymyksistä perhekuntoutusta koskien Helsingin kaupungin näkökulmasta. (Anttila 2007, 127.)

Kuvio 1: Tutkimushaastatteluihin osallistuneet henkilöt

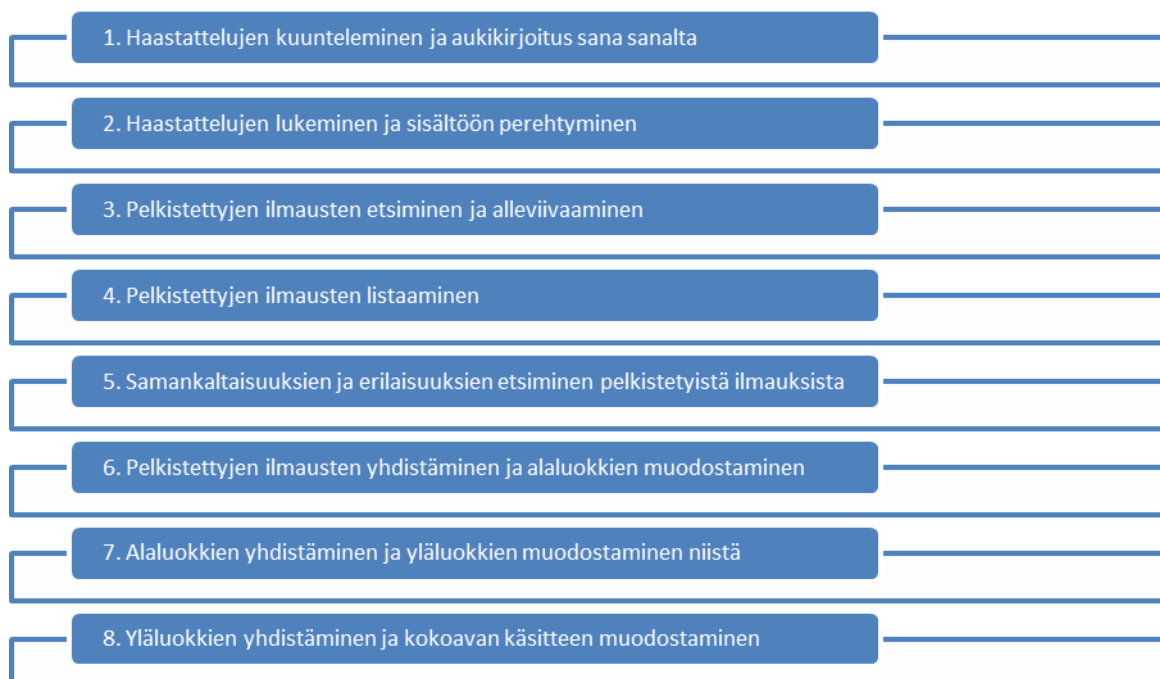
Tutkimuksen toteutumisaikataulu oli tiukka, joten oli perusteltua käyttää ryhmähaastatteluita aineiston keruu menetelmänä, niiden helpon ja nopean ja suhteellisen vähätöisen aineiston koonti tavan vuoksi. (Anttila 2007.126.) Ryhmähaastatteluiden avulla aineistoa saatiin usealta henkilöltä yhtä aikaa suhteellisen lyhyellä aikavälillä.

Haastattelut nauhoitettiin digitaalisen nauhurin avulla, sekä yhteisiä haastatteluita tehdessä taustatukena toimi puhelimen nauhoitustoiminto. Nauhoituksen etuna oli se, että se vapautti haastattelijat keskittymään haastatteluihin täysipainoisesti muistiinpanojen kirjaamisen sijaan ja takasi paremmin myös sen, että haastattelu eteni haastateltavien kannalta hyvällä rytmillä. (Robson 2001, 144.) Yhteisten haastattelujen, sekä yksin tehtyjen haastattelujen aikana tein joitakin muistiinpanoja, tarkentavista kysymyksistä tai ajatuksista, jotka sillä hetkellä nousivat mieleen, joita pystyin hyödyntämään myöhemmin aineistoa analysoidessani.

4.4 Aineiston analyysi

Aineiston keruun jälkeen aineisto on muutettava tutkittavaan muotoon. Haastatteluaineiston kohdalla tämä tarkoittaa, että nauhoitettu aineisto muutetaan tekstimuotoon eli litteroidaan. (Vilka 2005, 115.) Litterointi tehtiin sana tarkasti, jättäen kuitenkin huomioimatta haastatteluvien hymähdykset tai naurahdukset. Sosiaalityöntekijöiden haastattelut litteroitiin yhdessä haastatteluparina olleen toisen opiskelijan kanssa niin, että kumpikin litteroi kaksi haastattelua. Tämän lisäksi litteroin yksin loput neljä haastattelua. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 264 sivua, Cambria fontilla, tekstikoko 12 ja rivi välin ollessa 1, 5.

Litteroitu aineisto yksinkertaistaa aineiston analysointia eli sen perusteellista läpikäyntiä, aineiston ryhmittelyä ja luokittelua. (Vilka 2005, 115.) Aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen aineiston analyysi jaetaan karkeasti kolmivaiheiseksi prosessiksi: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Kuvio 2: Aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen (mukaillen Tuomi & Sarajärvi 2009)

Aineiston litteroinnin jälkeen alkoi tutustuminen aineistoon tekstin lukemisena läpi useaan kertaan kokonaiskuvan aikaan saamiseksi. Litteroidun tekstit analysoin sisällön analyysinä. Analyysin ensimmäinen vaihe on redusointi eli pelkistäminen, jota ohjaa tutkimustehtävä. Pelkistämävaiheessa aineistosta karsitaan epäolennainen pois ja pelkistetään tutkimustehtävän kannalta olennaiset ilmaisut. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

Aloitin aineiston pelkistämisen alleviivaamalla tekstistä sitä lukiessani värikynillä tutkimustehtävän kannalta oleellisia asioita ja kirjoittamalla muistiinpanoja aineistosta heränneistä ajatuksista. Aineiston lukemisen ja alleviivausten jälkeen aloitin pelkistettyjen ilmausten listaukseen aineistosta. Keräsin taulukkoon alkuperäisilmaukset ja niistä tekemäni pelkistykset. Aineistosta etsin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia jokaiseen tutkimustehtävääni liittyen. Jokaista tutkimustehtävää varten tein erilliset taulukot, joihin oli eroteltu vastaajaryhmät: sosiaalityöntekijät, sosiaaliohjaajat, Helsingin Diakonissalaitoksen asiakasohjausryhmä sekä Helsingin kaupungin perhekuntoutuksen asiakasohjausryhmä.

Tämän jälkeen aloitin klusteroinnin eli ryhmittelin samaa tarkoittavat pelkistetyt ilmaukset alaluokiksi ja nimesin ne sisällön mukaan. Alaluokista etenin yläluokkiin, ryhmittelemällä alaluokat ja muodostamalla niistä yläluokkia. Seuraavassa vaiheessa abstrahoin eli yhdistin yläluokkia ja muodostin niistä kokoavia käsitteitä. Käsitteitä yhdistelemällä saadaan aineistolähtöisessä sisällönanalyyysissä vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110- 112.)

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
”tähän mennessä näis kaikis paikois on edellytetty et vanhemman täytyy olla pois töistä”	Työstä pois jättäytyminen	Palvelun saamiseen vaikuttavat tekijät
”ja sit yks mikä on se et perheillä täytyy olla asunto”	Pysyvä asunto	Palvelun saamiseen vaikuttavat tekijät

Taulukko 1: Esimerkki pelkistyksestä ja alaluokkien muodostamisesta

Alaluokka	Yläluokka
Palvelun saamiseen vaikuttavat tekijät	Valikoitumisen kriteerit
Palvelun ulkopuolelle rajaavat tekijät	

Taulukko 2: Esimerkki yläluokan muodostamisesta

Aineiston analyysin jälkeen suoritetaan tulosten tulkinta ja aineisto kirjoitetaan yhtenäiseksi tekstiksi, jolloin tutkija tarkastelee tuloksia, pohtii analyysin tuloksia ja tekee omia johtopä-

töksiä niistä. Tulkinta on aineiston analyysissä esiin nousevien merkitysten selkiyttämistä ja pohdintaa. (Hirsjärvi ym.2010, 229.)

5 Tulokset

5.1 Perhekuntoutukseen ohjattavat perheet

5.1.1 Suuren huolen perheet

Sosiaalityöntekijät kuvaavat perhekuntoutukseen lähettämiään perheitä isojen huolien ja tarpeiden perheiksi. Perheet ovat sekä kantaväestöön kuuluvia, että maahanmuuttajaperheitä, ydinperheitä, että yksinhuoltaja perheitä. Perheistä löytyy vanhempien masennusta, mielen-terveysongelmia ja päihdeongelmia ja psyykkisesti huonossa kunnossa olevia lapsia. Perheitä, joille kaikkia muita avohuollon tukitoimia on jo kokeiltu ja todettu ne riittämättömiksi ja joilla huostaanoton uhka on hyvin lähellä.

Edellä mainittuja valikoitumisen kriteerejä omaavat perheet saavat sosiaalityöntekijöiden tuoman aineiston mukaan perhekuntoutuspalvelua, täyttämällä palveluntarjoajien ja tuottajien kriteerit. Näin olleen edellä kuvatut perheet täyttävät palvelun sisään valikoitumisen kriteerit.

Sosiaalityöntekijöistä kahdeksan kahdestatoista nostaa esille tiiviimmän tuen tarpeen perhekuntoutukseen perhettä lähetettäessä. Tarvitaan intensiivisempää otetta ja tukea perheelle ympärivuorokautisesti. Tuen tarpeena voi olla säännöllisen päivärytmin ylläpitäminen, vanhempien voimavarojen vahvistuminen, lapsen psyykkisestä voinnista johtuva haasteellisuus, huostaanoton uhka sekä tarve arvioinnille.

Sosiaalityöntekijä 10 kuvaa asiakkaita näin: ” *monilla asiakkailla ne ongelmat, tai ne haasteet, on sen verran isoja, että ne ei niinku millään parin kuukauden työskentelyllä ratkea ne asiat, et se vaatii ehdottomasti sen pitkäkestoisen kuntoutuksen.* ”

Sosiaalityöntekijä 9: ” *se on ehkä se oleellisin, että nyt tarvitaan intensiivisempää otetta.* ”

Sosiaalityöntekijä 9 kuvaa tuen tarpeita: ”*tarvii sitä vanhemmuuden tukea ja apua ja just voi olla päivärytmi asioita.* ”

Toisin sanoen sosiaalityöntekijöiden mukaan edellä kuvattu on asiakkaan tarve, perhekuntoutukseen mentäessä. Asiakas tarvitsee tiiviimpää, ympärivuorokautista tukea, selvittääkseen arjesta. Mikä mahdollistaa tämän palvelujärjestelmässä? Onko palvelujärjestelmässä puutteita, kun perhettä ei ole voitu auttaa aikaisemmin edellä kuvatuissa asioissa vai mistä tiiviin tuen tarve ja näinkin massiivisen tuen tarve kuin perhekuntoutus nousee? Varsinkin kun sosiaalityöntekijöiden puheissa nousee esiin perheet, joiden kohdalla kaikki muut tukitoimet on jo kokeiltu ja todettu riittämättömiksi, jolloin perhekuntoutus nousee viimeiseksi oljenkorreksi tukitoimien viidakossa.

Sosiaalityöntekijät kuvaavat olevansa tilanteessa, missä miettivät tuleeko lapsi huostaan ottaa seuraavana vaihtoehtona vai kokeillaanko vielä perhekuntoutusta, jos perhe sittenkin saisi sieltä tarvitsemaansa tukea ja pärjäisi sen jälkeen itseksensä.

Sosiaalityöntekijä 9 kuvaa tilannetta näin: *”ehkä se avun ja tuen tarve on ilmeinen ja jotenkin, että ei ole enää muuta keinoa siinä, lastensuojelun perhetyö ei riitä, siis niinku yks kaks kertaa viikossa, tarvitaan semmosta intensiivisempää työskentelyä. Ei tietenkään et jos tätä ei nyt saada, niin suoraan huostaan otetaan, vaan niinku enemmänkin se, että käyttää tän palvelun siinä välissä ainakin. Siitä hyötyy perhe ja sosiaalityöntekijä.”*

Perhekuntoutusta käytetään tällöin myös arvion välineenä, esimerkiksi lapsen kiireellisen sijoituksen jälkeen tai työntekijöillä olevan epätietoisuuden ja epäluottamuksen välineenä, selvittämään miten perheellä oikeasti arki sujuu, joka ei ole auennut esimerkiksi perhetyön keinoin. Tällöin tarvitaan vanhemmuudesta arviota ympärivuorokautisesti, mikä tulee näkyviin tällä hetkellä vain perhekuntoutuspalvelu järjestelmän avulla.

Sosiaalityöntekijä 4 kuvaa tilannetta näin: *”se mikä yhdistää näitä perheitä, mitkä mulla on ollu perhekuntoutuksessa, on semmonen niinku epäluottamus, mulla ehkä sitä perhettä kohtaan, mutta myös semmonen epätietoisuus, että mitä siellä perheessä oikeesti tapahtuu, joka ei avaudu sillä kerran tai kaksi viikossa käynnillä. Hirveen suuria huolia, mutta joko perhe ei itse halua kertoa mitään tai se mitä he kertoo, on täysin ristiriidassa sen kanssa mitä meille tulee faktoja poliisilta tai muualta.”*

Sosiaalityöntekijä 11 saman kaltainen kommentti: *”mä oon ohjannu perheitä, joissa on huoli siitä perheen tilanteesta ja niinku siitä, mitä siellä kotona tapahtuu. Onko siellä väkivaltaa tai muuta ja minkälaista ja miten se vanhempi vastaa sen lapsen tarpeisiin? Että on tullut ilmi aikaisemmin, että ei se vanhempi ehkä osaakaan vastata oikealla tavalla niihin lasten tarpeisiin.”*

Sosiaalityöntekijä 2 kuvaa epätietoisuutta seuraavasti: *”tunne, että perhekuntoutuksessa ne on turvassa. Vähän niinku mieltis, et voisko ne ollakaan kotona kun ei tiedä mikä se tilanne siellä on?”*

Arvio perheen tilanteesta on todellakin arvio, jonka tarkoituksena on tuottaa lisätietoa perheestä ja sen tilanteesta, sillä työntekijällä on epävarma olo siitä, tekeekö hän oikean johtopäätelmän perheen tilanteesta, koska tietoa ei ole riittävästi. Mistä tiedon puute johtuu? Onko sosiaalityöntekijöillä liian suuret asiakasmäärät, jolloin työskentely keskittyy vain tulipalojen sammuttamiseen ja huostaanottojen valmisteluun, jolloin vähäisten ongelmien kanssa painivat perheet jäävät vähäiselle tuelle ja tilanteet pahenevat ajan myötä? Vai onko lastensuojelun perhetyön resurssit puutteelliset, jolloin perhetyö ei pysty tukemaan perheitä tarpeeksi intensiivisesti tai pääse edes näkemään perheen todellista avun tarvetta? Onko perhekuntoutus oikea palvelu arvion tekemiseen, vai tulisiko se olla jo tehtynä ennen perhekuntoutukseen menoa, jotta perhekuntoutuksessa voitaisiin keskittyä itse kuntoutumisprosessiin. Tulisiko resursseja lisätä perhetyöhön intensiteetin lisäämiseksi vai perustaa arviointiyksikkö jää pohdinnan alle?

Arvion kautta on kuitenkin tullut näkyväksi perheen todellinen tilanne ja avun tarve sosiaalityöntekijöille. Tieto on voinut johtaa lapsen sijoitukseen tai se on voinut tuoda näkyväksi paremmin ne perheen ongelmakohdat joihin perhekuntoutuksessa ja mahdollisesti tämän jälkeisessä lastensuojelun perhetyön työskentelyssä tulisi paneutua. Näin ollen sosiaalityöntekijöiden tarve perhekuntoutukselle on perhekuntoutuksen toimiminen arvion välineenä.

Puolet haastatelluista sosiaalityöntekijöistä nosti esiin perhekuntoutukseen lähetettävien perheiden oman motivaation tärkeyden. Jos perheellä itsellään on ajatus että tarvitsee apua ja tukea tiettyihin asioihin, ja on valmis muuttamaan omasta kodistaan väliaikaisesti pois, on perhekuntoutuksen onnistumisen ja hyödyn elementit suuremmat kuin vastentahtoisesti sinne lähteneillä perheillä. Perheen vastahakoisuus perhekuntoutusta kohtaan on voinut muuttua vastaanottavaisemmaksi kuntoutuksen aikana kun perhe on huomannut sen tuoman hyödyn perheelleen.

Perhekuntoutus on toisaalta voinut toimia hyvänä siltana vanhemmille lapsen sijoituksen hyväksymiseen, kun heille on konkreettisesti näyttäytynyt perhekuntoutuksessa, että he eivät pysty tarjoamaan riittävän turvallisia kasvuolosuhteita lapselleen ja näinkin mittava avohuollon tukitoimi kuin perhekuntoutus on mennyt mönkään perheen kohdalla.

Sosiaalityöntekijä 1 kuvaa tilannetta näin: *” se on niinku vanhemmillekin ollu semonen selkee sijoituksen peruste, et sit he on itekki sen sitte tajunnu et he*

ei pärjää ku on tämmönenki tukimuoto menny mönkää. Siel on ollut sit helpompi tehdä se huostaanotto.”

Sosiaaliohjaajat eivät toimi lastensuojeluasiakas perhettä lähettävänä tahona palvelujärjestelmässä, vaan heidän roolinsa on toimia enemmän viestin viejänä sosiaalityöntekijälle, joka johtaa prosessia. Sosiaaliohjaajat työskentelevät usein asiakasperheidensä kanssa perhetyön menetelmiä käyttäen sekä antamalla sosiaaliohjausta ja tapaavat perhettä noin kerran- kaksi viikossa.

Sosiaalityöntekijä tilaa lastensuojelun perhetyötä asiakassuunnitelmalla perheelle ja sosiaaliohjaaja sekä mahdollisesti hänen työparinsa aloittavat työskentelyn perheen kanssa aloitustapaamisen jälkeen tutustumalla ja arvioimalla perheen tilannetta, kunnes tavoitteet selkiytyvät ja varsinaiseen työskentelyvaiheeseen päästään. Työskentelyä arvioidaan yhdessä vastuu sosiaalityöntekijän kanssa kolmen kuukauden välein ja työskentelyn tavoitteita tarkastellaan samaan aikaan ja muutetaan tarvittaessa. Sosiaaliohjaajien ja perheen tapaamistiheys määräytyy tarpeen mukaan. Kyseessä on useimmiten 1-2 tunnin tapaaminen, jonka aikana työstettäviä asioita käydään yhdessä läpi. Työskentely voi sisältää lapsen, vanhempien ja koko perheen tapaamisia, sosiaaliohjausta virkamiesasioinnissa ja tutustumista alueen palveluihin.

Sosiaaliohjaajat vievät huolensa perheen tilanteesta eteenpäin sosiaalityöntekijälle ja tuovat esille heidän näkemyksensä perhekuntoutuksen tarpeesta perheen kohdalla. Sosiaaliohjaajilla on sosiaalityöntekijälle hyvin arvokasta tietoa perheen arjesta ja problematiikasta, johon perhekuntoutuksen työskentelyn tulisi perheen kohdalla painottua.

Sosiaaliohjaajien mukaan perhekuntoutukseen ohjautuvat perheet ovat tiiviimmän tuen tarpeessa, mihin he kerran- kaksi viikossa työskentelyllään pystyvät. Perheillä on monitasoisia ongelmia liittyen lasten kasvatukseen, elämänhallintaan ja arjen hallintaan. Suomalainen palvelujärjestelmä aiheuttaa asioiden hoidossa ongelmia, erityisesti maahanmuuttajaperheille, joilla kielitaito on puutteellinen. Ongelmat ajautuvat ajan kuluessa vielä pidemmälle ja perhekuntoutukseen ohjautuessaan perheiden ongelmat ovat saattaneet kasautua jo hyvinkin pitkälle, jolloin kuntoutuminen vie aikaa, eikä lyhyt interventio välttämättä riitä niitä ratkaisemaan. Tämän vuoksi varhaisemmassa vaiheessa perhekuntoutukseen ohjautuminen nähdään erittäin tärkeänä osana perhekuntoutuksen hyötyjä ajatellen.

Helsingin kaupungilla on perustettu vuoden 2014 aikana oma asiakasohjausryhmänsä perhekuntoutukseen hakijoille. Ryhmä koostuu eri alan ammattilaisista sosiaali- ja terveystieteiden eri tehtävissä olevista henkilöistä, muodostaen moniammatillisen ja laajaa osaamista kattavan ryhmän, jonka tarkoituksena on pohtia yhdessä kaikki perhekuntoutukseen lähetteen saavien perheiden tilanne ja miettiä onko perheen kanssa tehtävissä jotakin ennen tai jälkeen

perhekuntoutuksen ja onko perhekuntoutus ylipäätään paras mahdollinen vaihtoehto perheelle. Asiakasohjausryhmä kokoontuu viikoittain käymään läpi sosiaalityöntekijöiltä tulleita lähetitteitä perhekuntoutukseen.

Yksityisen sektorin ylläpitämissä perhekuntoutuspaikoissa on myös oma asiakasohjausryhmänsä, joka koostuu paikan moniammatillisista osaajista, jotka pohtivat yhdessä onko perhe autettavissa heidän tarjoaman perhekuntoutuspalvelun avulla.

Asiakasohjausryhmän jäsenten mukaan perhekuntoutuspaikan profiili vaikuttaa siihen, millaisia perheitä sinne sijoitetaan. Myös fyysiset puitteet täytyy ottaa huomioon perheitä perhekuntoutukseen sijoitettaessa. Suurperheitä voi olla vaikea sijoittaa perhekuntoutukseen, joissa asunnot eivät välttämättä ole hirveän isokokoisia.

Asiakasohjausryhmien jäsenet puhuvat arvion tarpeesta, joka nousee usein esiin perhekuntoutusta perheelle haettaessa. Arvion ei kuitenkaan nähdä olevan sama asia kuin perhekuntoutus, vaan perhekuntoutus paikkaa haettaessa tulisi olla jo arvioitu onko perhe kuntoutettavissa ja onko perhekuntoutuksesta hyötyä perheelle. Tällä pyritään myös varmistamaan, ettei muiden perheiden kuntoutusjakso yhteisömuotoisessa perhekuntoutuksessa kärsi.

Asiakasohjausryhmä kuvaa kaksi tyypillistä arvion tarpeessa oleva perhettä olevan perhe, jossa lapsi palaa kiireellisen sijoituksen jälkeen kotiin tai perhe, josta huoli on suuri, mutta työntekijöillä ei ole todellista käsitystä siitä, mitä kotona oikein tapahtuu, onko lapsen turvallista asua kasvun ja kehityksensä puolesta kotona vai ei. Tällaisissa tilanteissa asiakasohjausryhmän mukaan usein haetaan perhekuntoutusta perheelle, jotta perheen todellinen tilanne saadaan näkyväksi. Taustalla saattaa olla usein huostaanoton uhka. Vanhempien voimavarat ovat ääri rajoilla ja joissakin tapauksissa vanhemman oma päihde- tai mielenterveysongelma myös vaikuttaa taustalla vanhemman voimavaroihin ja kykyyn huolehtia lapsestaan.

Kuvio 3: Huolta aiheuttavat tekijät

Ideaali tilanteessa perhekuntoutukseen haettaisiin perhettä varhaisessa vaiheessa, jolloin vanhemmuuden kuntoutumiselle olisi mahdollisuus. Kodin ei tulisi olla akuutissa kriisissä, eikä lapsen kiireellisen sijoituksen tarpeessa, perhekuntoutuksen ei tulisi olla kiireellisen sijoituksen vaihtoehto, vaan tukimuoto, jota tarjotaan vanhemmille, jota kykenevät ottamaan kuntoutusta vastaan vanhemmuuden ja vuorovaikutuksen, sekä kasvatuksen tukemiseen. Mutta kuitenkin arvioidaan että tilanne on sen verran vakava, että tarvitaan ympärivuorokautista laitospalvelua perhekuntoutusjaksoa perheen tueksi. Arviointi perheen tilanteesta tulisi olla tehtynä, ennen perhekuntoutusta, jotta tavoitteet perhekuntoutusjaksolle olisivat hyvin realistiset ja perhettä itseään parhaiten palvelevat. Missä arviointi tapahtuu, onkin asia erikseen. Tällä hetkellä arviointia tehdään hyvin paljon avohuollon sosiaalityössä ja perhetyössä, mutta olisiko arviointilaitoksille tarvetta jatkossa jää pyörimään mieleen. Missä kohtaa perhe ohjattaisiin arvioon ja kuinka nopealla aikataululla sinne olisi mahdollista päästä?

5.2 Asiakkaaksi ohjautumista määrittäviä tekijöitä

5.2.1 Tuen ja arvioinnin tarve

Haastatellut henkilöt toivat jokaisessa eri ryhmässä esiin tuen ja arvioinnin tarpeen sekä huostaanoton uhan, jotka vaikuttavat palvelun ohjautumiseen. Asiakasperheiden tilanteiden kuvattiin sisältävän suuria huolia lapsesta ja hänen kasvusta ja kehityksestään sekä jo pitkään jatkuneita ongelmia perheessä, joissa tilanteet eivät ole selvinneet muita tukitoimia hyödyntäen. Haastateltavat toivat esiin, että päästäkseen perhekuntoutus palvelun piiriin asioiden

tulee olla todella huonosti ja huostaanoton uhkan olevan suuri taustalla. Jotkut sosiaalityöntekijöistä jopa kuvasivat tilannetta niin, että jos vaihtoehtona on huostaanotto tai perhekuntoutus, niin tällöin perheellä on mahdollisuus päästä perhekuntoutus palvelun piiriin.

Sosiaalityöntekijä 11 kertoo tukitoimista: ” *tää on meillä se intensiivisin ja pitkäaikaisin tukitoimi, mitä meillä on niinku tarjota, niin tavallaan tää on usein se viimeinen portti, jota voidaan niinku käyttää sitten siinä, jos on esimerkiksi pohdinnassa huostaanotto*”.

Sosiaalityöntekijä 10 kuvaa huostaanoton uhkaa: ”*ongelmat perheessä on niin massiivisia, että tää (perhekuntoutus) on ainoa vaihtoehto sille, että perheenä voi yhdessä jatkaa*”.

Kuvio 4: Asiakkaaksi ohjautumiseen vaikuttavat tekijät

5.2.2 Palvelun saatavuus

Sosiaalityöntekijä 2 kuvaa palvelun saamista: ”*mä luulen et siin on kyse kerta kaikkiaan et kuinka lähellä huostaanottoa ollaan, et jos toinen vaihtoehto on se huostaanotto ni ehkä sit mieluummin saa (perhekuntoutus palvelua)*”

Sosiaaliohjaajat kuvasivat tilannetta niin, että ongelmien kanssa ollaan jo liian pitkällä. Tilannetta seurataan liian pitkään, kun perhe pitäisi saada varhaisemmassa vaiheessa jo perhekuntoutuspalvelun pariin. Tästä johtuen perhekuntoutukseen ohjautuvat perheet ovat usein

niin moniongelmaisia, että kuntoutusjakso on vain pieni siemen koko kuntoutumisprosessissa ja työstettävää kuntoutuksen jälkeen jää vielä paljon.

Sosiaaliohjaaja 1 kuvaa tilannetta seuraavasti: ” *pitää olla niinku ehkä jo vähän liianki pitkällä ne ongelmat ennen kuin sosiaalityöntekijä lähtee hakee perhekuntoutukseen, että siinä on sitte aikamoinen kuntouttaminen.* ”

Sosiaalityöntekijät tukevat tätä osaltaan. Sosiaalityöntekijä 8 kuvaa asiaa näin: ” *me ohjataan niinku liian vaikeasti jo traumatisoituneessa tilassa olevia perheitä (perhekuntoutukseen), jolloin se auttaminen on vaikeampaa.* ”

Mikä estää palvelun saamisen varhaisemmassa vaiheessa tai sen ulkopuolelle jäämisen? Perhekuntoutus palvelua on sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien mukaan liian vähän tarjolla. Helsingin kaupunki käyttää pääsääntöisesti omaa ympärivuorokautista tehostettua perhekuntoutusta, sekä ostaa tarvittaessa ulkopuolista palvelua muun muassa Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämästä perhekuntoutuksesta. Helsingin kaupungin asiakasohjausryhmän mukaan palvelua voidaan ostaa tarvittaessa myös muualta, jos sen nähdään olevan tarpeellista perheelle.

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan perhettä ei edes ajatella lähetettäväksi perhekuntoutukseen ennen kuin muut avohuollon tukitoimien vaihtoehdot on käytetty. Yleensä tämä sisältää lastensuojelun perhetyön, jota tekevät sosiaaliohjaajat kokevat oman työpanoksensa riittämättömäksi tueksi perheille, joiden tarve on intensiivistä ja jotka hyötyisivät tiivistä, useaan otteeseen viikossa tapahtuvasta työskentelystä. Sosiaaliohjaajat kokevat, ettei heidän tämän hetkinen asiakasmääränsä / henkilö ja paine asiakasmäärien kasvattamiseen anna tilaa tällaiselle työskentelylle. Työn tuloksellisuutta on vuoden 2014 aikana tulleen tulokortin tavoitteiden mukaan alettu seuraamaan tehtyjen työ merkintöjen kautta, mikä on aiheuttanut eettisiä ristiriitoja työtä tekeville sosiaaliohjaajille.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan perheen saaminen perhekuntoutuspalvelun piiriin on haastavaa. Koska Helsingin kaupunki käyttää pääsääntöisesti omaa perhetukikeskustaan palvelun tarjoana, nousevat tämän laitoksen jaksoittaisena toimiva perhekuntoutus palvelu haasteelliseksi. Sosiaalityöntekijät kuvaavat turhauttavana sen ettei apua tarvitseva asiakasperhe pääse palvelun piiriin heti vaan perheen tulee odottaa seuraavaa jaksoa, mahdollisesti jopa pidempäänkin päästäkseen perhekuntoutukseen. Ostopalveluna tuotettavaan perhekuntoutuspalveluun ei haastateltavien mukaan ole yleensä tarvinnut jonottaa, mutta jos Helsingin kaupungin menettelynä on täyttää kustannussyistä aina ensin omat perhekuntoutuspaikkansa, ennen ostopalveluna ostettavaa perhekuntoutusta, niin tuleeko asiakkaan palvelun tarve ja oikeus palveluun täytetyksi? Ja kuinka pahaksi tilanne ehtii sinä aikana mennä? Tässä kohtaa

on tosin muistettava se, että perhekuntoutus ei voi olla vaihtoehto huostaanotolle, vaan perheen tilanteen tulee olla siinä pisteessä, että lapsen kotona asuminen on turvallista, eikä vaaranna tämän kasvua ja kehitystä. Mutta kauanko perhe jaksaa odottaa ja miten se vaikuttaa perheen motivaatioon perhekuntoutukseen menemisestä?

Motivaatio nousee yhdeksi tärkeäksi tekijäksi perhekuntoutukseen ohjautuessa. Haastateltavat tuovat perheen oman motivaation tärkeäksi kuntoutumisprosessia ajatellen. Aina perheet eivät ole motivoituneita ja työntekijät joutuvat käyttämään pakkoa keinona saada perhe perhekuntoutukseen.

Kuvio 5: Palvelun saatavuuteen vaikuttavat tekijät

Onko perhekuntoutuksesta hyötyä sinne pakotetuille perheille jääkin pohdituttamaan? Asiakasohjausryhmien jäsenet pohtivat tätä haastatteluissa ja tulivat tulokseen, että usein niin sanotusti pakotetut perheetkin hyötyvät jollakin lailla perhekuntoutuksesta, varsinkin jos he ovat toiminnassa tiiviisti mukana. Usein perhekuntoutuksen henkilöstön ja perheen välille syntyy luottamuksellinen suhde, joka edesauttaa työskentelyyn motivoitumista ja työskentelylle asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

Sosiaalityöntekijät kuvaavat että perhekuntoutuksen tulos ei ole ollut välttämättä toivottu perheitä perhekuntoutukseen pakotettuna.

Sosiaalityöntekijä 9 kuvaa tilannetta, jossa huostaanotto on ollut ukaasina perhekuntoutukselle: ”sillonhan sitä (perhekuntoutusta) ajattelee vaan kontrollina eikä semmosena apuna ja tukena, et nyt kytätään onko lopputulemana huostaanotto vai ei.”

Myöskään perheet, jotka eivät itse näe tuen tarvettaan, koetaan haasteelliseksi motivoida perhekuntoutukseen ja työskentely siellä ei aina ole nähty tuottavan haluttua tulosta.

Sosiaalityöntekijä 9: *”perheet, jotka ei ota mitään ohjeita, tukea ja apua vastaan, se on resurssien hukkaamista, koska ne ei näe tarvetta ollenkaan.”*

Sosiaalityöntekijä 8: *” vaikka me motivoidaan ja perhekuntoutuksen henkilökunta motivoi, niin jos ei ole minkään näköstä omaa ajatusta, että se (perhekuntoutus) sopis, niin sillon se ei toimi.”*

Motivoiminen perhekuntoutukseen on usein sosiaalityöntekijän ja mahdollisesti perhetyötä tehneiden sosiaaliohjaajien tehtävä, niin kauan kunnes perhe menee tutustumiskäynnille perhekuntoutuskeskukseen. Tämän jälkeen usein työntekijät sieltä tapaavat perhettä ja jatkavat motivointia, kunnes muutto perhekuntoutuskeskuksen tiloihin on tapahtunut.

Motivoinnin lisäksi yhtenä haasteena nähdään perhekuntoutuksen sovittaminen perheen normaalin arkeen. Perhekuntoutuskeskukset ja perheiden omat asuinalueet palveluineen saattavat sijaita toisella puolella kaupunkia toisistaan. Miten lasten päivähoito ja koulumatkat saadaan sujumaan kuntoutusjakson aikana ja mihin perheen lemmikkieläimet voi laittaa hoitoon kuntoutusjakson ajaksi. Joskus tällaiset käytännön asiat ovat nousseet niin suuriksi haasteiksi, että perhekuntoutuksesta luovuttu.

Sosiaalityöntekijä 8 kuvaa asiakasperheensä tilannetta: *”sen (perhekuntoutuksen) täytyy sopia käytännössä myös perheen rakenteisiin. Mulla oli kerran perhe, joka totes itse, että tää ei käytännön syistä tule onnistumaan. Lapsien koulumatka meni ihan mahdottomaksi ja sitten oli yksi lapsi, joka ois tarttenu saattajan koulumatkoille.*

Sosiaalityöntekijä 3 kuvaa tilannetta näin: *” kaupungin oma perhekuntoutus on aika kaukana niinkun meidän alueesta ja jos lapsilla on koulupaikat ja harrastukset ja mahdollisesti vanhemmat käy töissä ja on iso perhe, ni se on tosi vaikea, ei löydy edes niin isoja asuntoja.”*

Sosiaalityöntekijä 12: *”tämmöseen kysymykseen saattaa törmätä et, kun huonekasveille voi saada vielä hoitajan pitkäksi aikaa, mutta saako koiran jonnekin vaikka puoleksi vuodeksi.”*

5.2.3 Valikoitumisen kriteerit

Aineistosta nousee asiakkaiden näkökulmasta hyvinkin oleellinen asia asiakkaaksi ohjautumisessa. Kyseessä ovat kriteerit, joiden mukaan asiakkaaksi valikoituu perhekuntoutus palvelun piiriin tai rajautuu ulos palvelusta.

Suurimpana ja haastavampana tekijänä perhekuntoutukseen ohjautumisen prosessin määrittävänä tekijänä nähdään kuitenkin olevan kappaleen alussa mainitut kriteerit asiakkaan osalta, joilla perhe rajautuu palvelusta ulos. Tällaisiksi kriteereiksi haastateltavat listaavat: riittävän hyvä suomen kielen taito, pysyvä asunto, työssä käynti sekä hallinnassa oleva mielenterveys- tai päihdeongelma. Tarkemmin kuvattuna asiakasperheellä tulee olla riittävän hyvä suomenkielen taito, jotta työskentely perhekuntoutuksessa on mahdollista. Tähän rajaukseen löytyy kuitenkin poikkeuksia, joskus englantia puhuvat perheet ovat päässeet perhekuntoutukseen ja yksityisen sektorin palvelun tarjoajien kieli kriteerit eivät ole myöskään näin tiukkoja.

Pysyvä asunto perhekuntoutuksen aikana on Helsingin kaupungin tekemä linjaus, jolla pyritään ehkäisemään perhekuntoutusjaksojen venymistä ja perhetukikeskuksissa kuntoutusjakson jälkeen majoittumista. Palvelun vuorokausi hinnat pyörivät useissa sadoissa euroissa ja näin ollen perhetukikeskuksen toimiminen majapaikkana kuntoutusjakson jälkeen olisi kallista asumispalvelua kunnalle ja se voisi mahdollisesti viedä budjetoiduista määrärahoista jonkun toisen perheen kuntoutusjakson. Pysyvällä asunnolla tarkoitetaan asuntoa joka on omistuksessa tai siinä on toistaiseksi voimassa oleva vuokrasopimus. Niin sanotut kriisiasunnot, joita esimerkiksi Forenom tarjoaa kuntien käyttöön, eivät täytä pysyvän asunnon kriteereitä. Syy tähän on kriisiasuntojen korkeat kustannukset, eikä kahdesta palvelusta nähdä järkeväksi maksaa yhtä aikaa, varsinkaan jos asunnossa ei asuta perhekuntoutuksen aikana kuin mahdollisesti viikonloput. Yhteisö muotoisessa perhekuntoutuksessa viikonloput vietetään kotona, jolloin asunto on välttämätöntä olla perheillä.

Sosiaalityöntekijä 2: *”perheillä täytyy olla asunto, ennen sinne (perhekuntoutukseen) jäätiin roikkumaan ku ei ollu saatu viel uutta asuntoo kaupungilta.”*

Sosiaalityöntekijä 3: *”se on tosi hankalaa kun välillä tulee asiakkaaksi henkilöitä, jotka asuu jonkun kaverin nurkissa ja on perhekuntoutuksen tarpeessa, mut ei voi jatkaa asumista siellä.”*

Työssä käynnin perhekuntoutuksen ajan nähdään olevan haitaksi itse kuntoutustyöskentelylle ja siksi se rajaa perheitä palvelun ulkopuolelle. Joskus työn vähentäminen on riittänyt kuntoutuksen ajaksi, mutta sosiaalityöntekijät kertoivat myös perheistä, joissa vanhemmat olivat jääneet työttömiksi perhekuntoutusjakson jälkeen, joutuessaan ottamaan kuntoutuksen ajaksi palkatonta vapaata.

Sosiaalityöntekijä 2 kuvaa tilannetta näin: ” tähän mennessä näis kaikis paikois on edellytetty et vanhemman täytyy olla pois töistä. Se on yks ongelma, koska meidän alueella on työssäkäyviä vanhempia jonkun verran ja ne on ollu aika hankalia tilanteita, ne on joutunu jättämään työnsä ja joltakin meni sit kuulemma työpaikkakin siinä saman tien.”

Tämän hetken yhteiskunnan huono taloustilanne ja kasvava työttömyysaste eivät tue perhekuntoutukseen osallistumista työssäkäyville vanhemmille, sillä riski irtisanomiseen on suuri. Riskin toteutuessa tulisi perheestä yksi työmarkkinatukea tai viimesijaista toimeentulotukea saava perhe, joiden lukumäärä huonon taloudellisen tilanteen vuoksi on kasvanut.

Hallinnassa olevalla mielenterveys- ja päihdeongelmalla tarkoitetaan tässä yhteydessä henkilöitä, joilla on mahdollisesti lääkitys ja kontakti auttavaan tahoon. Esimerkiksi korvaushoidossa oleva vanhempi, joka on jo pitkään ollut hoidossa, on täysin kykenevä perhekuntoutukseen, mutta juuri hoidon alkuvaiheessa olevalla henkilöllä, nähdään päihteiden olevan vielä sen verran elämää hallitsevina tekijöinä, että keskittyminen perhekuntoutukseen ja oman lapsensa tarpeisiin olisi toissijaista. Tämä sama pätee mielenterveysongelmaisten vanhempien kanssa. Psykoosissa oleva vanhemman ei nähdä olevan siinä kunnossa että kuntoutus onnistuisi vaan tällöin vanhempi on itse saatava kuntoutettavaan kuntoon, kunnes perhekuntoutukselle on tilaa hänen elämässään. Jos vanhempi sairastaa masennusta ja hänen lääkityksensä ja hoitonsa on ajan tasalla, on kuntoutus mahdollista aloittaa ja tehdä se yhteistyössä vanhempaa hoitavan tahon kanssa.

Kuvio 6: Palvelun ulkopuolelle valikoitumisen kriteerit

Asunnottomuus ja mielenterveys- ja päihdeongelmat ovat lisääntyneet, kuten maahanmuuttajat lastensuojelun asiakkaina. Ihmiset velkaantuvat huonon taloudellisen tilanteen myötä enemmän, luottotiedot voivat mennä, jopa pysyvä asuntokin voi taloudellisen tilanteen ja velkaantumisen myötä lähteä. Tästä voi seurata mielenterveys- ja päihdeongelmia. Perheen tilanne kriisiytyy pitkällä aikavälillä ja perhe voi ajautua syrjäytymisvaaraan. Jos tulee vielä jättäytyä pois työstä perhekuntoutuksen takia, tarkoittaa tämä sitä, että kaikkein huonoimassa asemassa olevat asiakasperheet rajautuvat ulos tai ovat vaarassa jäädä palvelujen ulkopuolelle. Kuka heitä auttaa, jos lastensuojelu rajaa heidät ulos perhekuntoutuspalvelusta?

5.3 Perhekuntoutuksen vahvuudet ja heikkoudet

5.3.1 Arvio perheen tilanteesta

Perhekuntoutuksen vahvuuksina sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat nostivat erityisesti arvion kautta näkyvänä tulleen tiedon perheen todellisesta tilanteesta, mikä aiemmin mainittujen tulosten mukaan on sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta usein heidän tarpeensa perhekuntoutukselle. Kun perheen todellinen tilanne on tullut näkyväksi, on perhekuntoutuksessa pystytty pureutumaan juuri tarpeiden mukaisiin tilanteisiin. Tällaisiksi esiin nouseviksi tarpeiksi sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat kuvasit muun muassa vanhemmuuden vahvistamista ja arjen mallittamista, jotka nähtiin myös perhekuntoutuksen vahvuuksina.

5.3.2 Mallittamisen avulla vanhempana vahvemmaksi

Perhekuntoutuksen kesto nostettiin selkeänä vahvuutena esille ja sen nähtiin olevan suuressa roolissa juuri arjen mallittamisen ja vanhemmuuden vahvistumisen kannalta. Perheet jotka olivat olleet pitkällä perhekuntoutus jaksoilla, olivat sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien mielestä saaneet juuri arjen mallittamiseen riittävästi tukea ja tätä kautta myös vanhemmuuden nähtiin vahvistuneen. Vanhemmuuden vahvistumiseen nähtiin vaikuttavan myös perhekuntoutuksessa työskentelevä moniammatillinen tiimi sekä siellä pidettävä ryhmätoiminta sekä vertaisryhmät, muiden vastaavissa tilanteissa kamppailevien vanhempien kanssa. Yhteistyön nähtiin toimivan hyvin perhekuntoutuksen työntekijöiden, että sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kanssa niin, että tietoa perheiden kehittymisestä perhekuntoutuksen aikana jaettiin tasaisin väliajoin ja yhteisiä neuvottelua koettiin olevan riittävästi.

5.3.3 Yhteistyössä on voimaa

Yhteistyö nousi kuitenkin perhekuntoutuksen heikkouksistakin vahvasti esille ja kritiikkiä annettiin sosiaalityöntekijöiden toimesta siitä, että perhekuntoutus jakson aikana perheen toimentulotukeen tai muihin hoitotahoihin tarvittiin sosiaalityöntekijän apua, kun he taas oletivat että tällaiset asiat hoidettaisiin ilman muuta perhekuntoutuksen työntekijöiden toimesta perheen siellä asuessa. Tässä oli eroja työntekijöiden ja perhekuntoutus yksiköiden välillä, mutta tutkijaa jäi pohdittamaan se, eikö yhteistyö käytännöistä ole sovittu jo työskentelyn alussa, jotta työskentely tapahtuisi kokonaisvaltaisena yhdestä paikasta perhekuntoutuksen aikana?

Sosiaaliohjaajat taas nostivat esiin sen, että tieto siitä mitä perhekuntoutuksessa on tehty ja mitä asioita on käsitelty perheen kanssa jää hyvin pintapuoliseksi. Sosiaaliohjaajat jäivät kaipaamaan tarkempaa informaatiota miten ja mitä menetelmiä käyttäen asioita on perheen kanssa käyty läpi, kuinka usein ja mikä niistä on ollut toimiva tapa juuri tämän perheen kohdalla. Sosiaaliohjaajat kertoivat että kirjallisiin yhteenvetoihin yleensä kirjoitetaan perhekuntoutuksen puolesta suosituksia jatkotyöskentelylle, minkä he kokivat hyvänä jatkumona, mutta jäivät kaipaamaan konkretiaa jo tehdystä työstä ja toivoivat samalla että heidän jatkotyöskentelyään ei ohjattaisi liikaa perhekuntoutuksesta käsin, sillä resurssit ja tapaamisten intensiteetti lastensuojelun perhetyössä ovat hyvin erilaiset perhekuntoutukseen verrattaessa.

Sosiaaliohjaaja 1 kuvaa tiedonkulkua näin: ” ei oo tullu meille ehkä hirveen selkeenä se tieto, et mitä siellä on tehty.”

Sosiaaliohjaaja 2 jatkaa: ” et mitä ne on käsitelty siellä ja mitä jää meille.”

Sosiaaliohjaaja 1 jatkaa: *"että vähän salamyhkäiseltä tuntuu välillä niiden toiminta."*

Intensiteetti työskentelyssä nousi kaikkien haastateltavien osalta esille heikkouksissa. Sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat nostivat esille pettymyksen perhekuntoutuksen intensiivistä työskentelyä kohtaan. Koettiin että työskentely ei ole riittävän intensiivistä perheiden kanssa ja iltaisin ja viikonloppuisin, ajankohtina jolloin perheet juuri tukea tarvitsisivat, oli työskentelyä hyvin vähän, jos lainkaan.

Sosiaalityöntekijä 6 kuvaa asiakasperheensä tilannetta perhekuntoutuksessa näin: *"ne ongelmat syntyi niin kuin ilta aikaan ja kun se työskentely on lähinnä 8-16. Silloinhan suurin osa perheistä tai ainakin lapsista on koulussa tai päiväkodissa ja vanhemmatkin saattavat käydä jossakin jos niillä on asioita hoidettavana."*

Sosiaalityöntekijä 4 jatkaa: *"mielikuva siitä mitä se ehkä pitäisi olla tai mitä se on, ni on aika kaukana toisistaan."*

Sosiaalityöntekijä 1: *"ne ongelmat on usein vähäisempiä siinä päiväsaikaan, lapset saattaa olla koulussa, et sitte suurimman tuen perhe tarvis siinä ilta-aikaan."*

Sosiaaliohjaaja 1: *"se ei ollukaan niin intensiivistä mitä oltiin kuviteltu, että ainakin mun mielestä pitäis olla niinku joka päivä se tapaaminen ja mielellään niinku joku semmonen aktiviteti, että se tapaaminen voi olla sitte siinä niinku useammankin tunnin."*

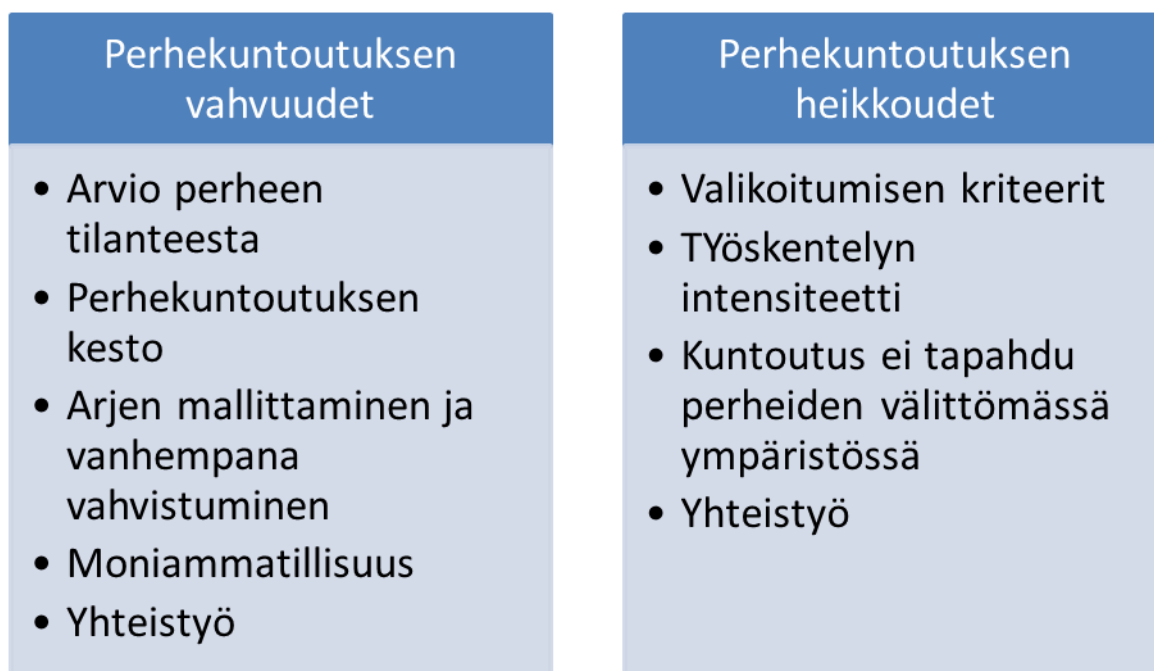
Asiakasohjausryhmien jäsenet olivat tietoisia tästä toiveesta sosiaalityöntekijöiden toimesta.

Asiakasohjausryhmän jäsen 1 kertoo saaneensa yksittäisiä kommentteja asiakastyötä tekeviltä sosiaalityöntekijöiltä: *"mitä siellä oikeen tehdään niitten perheiden kanssa ku ei ne sano niistä mitään."*

Sosiaalityöntekijät, sekä osa asiakasohjausryhmien jäsenistä pohti perhekuntoutus palvelun olevan kunnalle kallista säilytyspalvelua, jos siellä ei ole työskentelyä, mutta vuorokausista maksetaan sama usean sadan euron summa. Haastatteluista nousi esiin termi, että hinta ja laatu eivät kohtaa perhekuntoutus palvelussa.

Hdl:n asiakasohjausryhmän jäsenet nostivat esille tästä jatkumona perhekuntoutuksen heikkouden, että kuntoutus tapahtuu perheen kodin ulkopuolella, eikä perheen välittömässä ympäristössä. Hdl:n asiakasohjausryhmän jäsenet kokivat, että perheen tulisi saada palvelua silloin kun heillä on siihen tarve, heidän omassa ympäristössään, jotta perheen arki näyttäytyisi mahdollisimman aitona ja siihen voitaisiin puuttua arjessa mukana ollessa. Perheen ei näin ollen tarvitsisi muuttaa mihinkään ja kärsiä siitä mahdollisesti johtuvista seurauksista vaan työskentely räätälöitäisiin perheen elämään ja tarpeisiin sopivaksi. Tämä niin sanottu kotiin vietävä perhekuntoutus nousi esille kaikkien haastateltavien toimesta kehittämisideoita kysyttäessä.

Viimeisenä, mutta hyvin merkittävänä heikkoutena nähtiin perhekuntoutuksen valikoitumisen kriteerit, joita jo aiemmin on käsitelty. Valikoitumisen kriteerien nähtiin rajaavan ulkopuolelle juuri niitä perheitä, jotka oikeasti tarvitsisivat perhekuntoutusta. Perheitä, jotka ovat asunnottomia tai ilman pysyvää asuntoa, jotka eivät puhu, eivätkä ymmärrä suomea ja sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen kasvatustapoihin tuottaa haasteita, heillä on eri tasoisia mielenterveys- ja päihdeongelmia, sekä suuri riski syrjäytymiseen yhteiskunnassamme.

Kuvio 7: Perhekuntoutuksen vahvuudet ja heikkoudet

6 Johtopäätökset

Lastensuojelulla on erityisvelvollisuus huolehtia kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien lasten oikeuksista. Viranomaisilla on velvollisuus edistää aktiivisesti lapsen ja perheen hyvinvointia ja tarjota heille tukea ja apua. Avohuollon tukitoimena tarjottavan lastensuojelun perhetyön keskeisimpänä tehtävänä on tukea lapsen kasvua ja kehitystä sekä vanhempia vanhemmuuden eri osa-alueilla. Ydintehtävänä on edistää lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Työskentely perheen kanssa on muutokseen tähtäävää työtä, tarkoituksena näin ollen saada perheessä sellainen muutos aikaiseksi, että lapsi voi kasvun ja kehityksensä kannalta turvallisesti jatkaa asumista kotona yhdessä vanhempiensa kanssa.

Useimmiten työskentely kulminoituu vanhemmuuteen ja välillisesti sitä kautta lapseen. Johanna Hurtig kirjoittaa väitöskirjassaan tihkuvan auttamistavan mallista, joka kuvaa hänen mukaansa lapsen auttamista lastensuojelun avohuollossa. Auttamismallin logiikka perustuu näkemykselle, jonka mukaan lasten ensisijainen tarve on tarve läheissuhteisiin. Se rakentuu seuraaviin oletuksiin: 1) lasten ongelmat ja avuntarpeet ovat yhteydessä perheeseen ja vanhempiin, 2) lasten auttaminen on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa vanhempia auttamalla ja 3) vanhempien hyötyessä lapsikin hyötyy. (Hurtig 2003, 37.)

Sosiaaliohjaajien huoli on, että lapsi jää työskentelyssä näkymättömäksi ja perheen avun tarpeeseen ei pystytä vastaamaan intensiivisellä työotteella vaan vain pintapuolisesti, jolloin haluttua muutosta ei saada aikaan ja työskentely on ollut ”turhaa” mikä taas osaltaan syö työntekijöiden työmoraalia auttamisen halun ja hyvin tehdyn työn näkökulmasta. Jos apu mallin mukaisesti tihkuu vanhemmilta lapsille vanhempia auttamalla, tulisiko vanhempien kuntouttamisen olla ensisijaista, ennen perheen yhteistä perhekuntoutusta? Tulisiko yhteistyötä aikuisten palveluiden kanssa kehittää, niin että työpäreja voitaisiin muodostaa kaupungin sisällä eri toimijoiden kanssa herkemmin ja saada kokonaisvaltaisempaa apua perheille, jotta vanhempien saama apu tuottaisi hedelmää ja tihkuisi lapsille vahvistaen perhettä.

Kun lastensuojelun perhetyö todetaan riittämättömäksi tukimuodoksi perheen kohdalla, on vastuu sosiaalityöntekijän mietittävä muita vaihtoehtoja turvatakseen lapsen etu. Tutkimuksen mukaan perhettä ei ajatella lähetettäväksi perhekuntoutukseen ennen kuin muut avohuollon tukitoimet on kokeiltua ja todettu riittämättömiksi. Tässä kohtaa ympärivuorokautinen perhekuntoutus nousee usein tukimuodoksi, ollen se viime sijainen, perheille tarjottava tukimuoto ennen huostaanottoa. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan huostaanoton uhka vaikuttaa perhekuntoutus palvelun ohjautumiseen, sekä palvelun saatavuuteen taustalla olevan kustannustehokkuuden myötä.

Lastensuojelun lähtökohtana on lapsen etu ja Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskeva lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Jokainen lasta koskeva päätös tai ratkaisu on tehtävä niin, että se on perusteltu lapsen näkökulmasta. Jos hyvää ratkaisua tilanteeseen ei löydy, on valittava lapsen kannalta vähiten huono. Lapsen edun näkökulma korostuu silloin, kun vanhemmat eivät jostakin syystä pysty huolehtimaan kasvatusvastuustaan tai eivät kykene turvaamaan riittävän hyviä kasvuolosuhteita lapselle. Jos lapsen ja vanhemman edut ovat keskenään ristiriidassa, on asia ratkaistava lapsen edun hyväksi.

Lastensuojelun eettisten periaatteiden yhdenvertaisuuden näkökulmasta yhteiskunnan tulee turvata kaikille samankaltaiset mahdollisuudet ja palvelut riippumatta etnisestä alkuperästä, kielestä, uskonnosta, vakaumuksesta, mielipiteestä, terveydentilasta, vammaisuudesta tai muusta henkilöön liittyvästä ominaisuudesta. Erilaisuus ei saisi johtaa syrjintään. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, lastensuojelun arvot ja periaatteet 2014.) Tämä ei kuitenkaan tutkimuksen mukaan toteudu lastensuojelun avohuollon tukitoimena toteutettavan perhekuntoutus palvelun kohdalla.

Eri instituutioiden asettamat valikoitumisen kriteerit näyttävät syrjivän juuri yhteiskunnan huonoimmassa asemassa olevia lapsiperheitä avun ja tuen saamisessa. Asiakkaiden näkökulmasta haastavana tekijänä perhekuntoutukseen ohjautumista määrittää valikoitumisen kriteerit, joiden mukaan joko asiakkaaksi valikoituu perhekuntoutus palvelun piiriin tai rajautuu ulos palvelusta.

Opinnäyteyön tulosten mukaan maahanmuuttajat, jotka edustavat etnistä alkuperää rajautuvat osittain kielitaidon vuoksi palvelun ulkopuolelle, mielenterveys- ja päihde ongelmaiset terveydentilansa vuoksi ja asunnottomat muun ominaisuutensa vuoksi. Toimiiko yhteiskunta yhdenvertaisesti vai syrjiikö se erilaisuuden perusteella, jättämällä palveluiden ulkopuolelle? Vai onko kyseessä palvelujärjestelmässä vallitsevista prosesseista ja byrokratiasta, jotka määrittävät yksilön eli yhden lastensuojelun sosiaalityöntekijän keinot tukea perhettä haastavassa tilanteessa.

Vaikka sosiaalityöntekijä on lastensuojelussa prosessin haltija, ja hän hakee palvelua perheelle arvioituaan perheen tarpeen, niin käykö yhteiskunnan pirstaloituneessa palvelujärjestelmässä niin, että palvelun saamisesta päättävät tahot kuten tässä tutkimuksessa mukana olleet perhekuntoutuksen asiakasohjausryhmät tekevät kuitenkin päätöksen palvelun saannista ja näin ollen mahdollisesti myös päätöksellään jättävät perheen palvelun ulkopuolelle tai pois-

käännyttävät palvelusta. Mitä vaihtoehtoja perheen tukemiseen sosiaalityöntekijälle jää tämän jälkeen? Huostaanotto? Onko valta toisin sanonon niillä, joilla on mahdollisuus asettaa toisten toiminnalle omasta näkökulmastaan järjestystä tuottavia sääntöjä ja rajoituksia.

Kirsi Juhilan mukaan palvelujärjestelmässä elää sitkeästi ajatukset joidenkin asiakasryhmien tai tietynlaisten asiakkaiden auttamisen toivottomuudesta, jolloin heihin panostaminen nähdään turhana resurssien tuhlaamisena. Yhteiskunnan reunoilta ei pyritäkään rakentamaan teitä keskukseen, vaan pystytetään päinvastoin sulkuja tämän liikkeen edistämiseksi. (Juhila 2006,79,82.) Eikö sosiaalityön tehtävänä ole juuri syrjäytyneiden liittäminen takaisin yhteiskuntaan, tavoitteenaan tehdä jokaisesta yhteiskuntakelpoisia.

Jos palvelun ulkopuolelle jää muun muassa kriteereillä asunnoton ja päihde- ja mielenterveysongelmat, niin tulisiko eri toimijoiden, jotka hoitavat myös edellä mainittuja osa-alueita yhdistää voimansa ja pohtia ja kehittää, kuinka yhteistyöllä voitaisiin tukea kokonaisvaltaisesti tällaisia perheitä. A-klinikkasäätiön ylläpitämä Järvenpään sosiaalisairaala tarjoaa perhekuntoutusta mielenterveys- ja päihdeongelmallisille perheille, jota myös Helsingin kaupunki ostaa tarvittaessa ostopalveluna. Jos tarvetta tämän tyyppiselle palvelulle nähdään olevan enemmän, tulisiko kaupungin perustaa oma vastaava yksikkönsä tai ostaa palvelua enenevässä määrin jatkossa tarjotakseen palvelua tasapuolisesti kaikille. Voisiko koordinoitu yhteistyö eri osajien kanssa tuoda ratkaisun.

Tutkijat Määttä ja Keskitalo ovat tutkineet nuorten syrjäytymistä palvelujärjestelmän sisä- ja ulkoringin muodostavien tekijöiden ja prosessien näkökulmasta. He kuvaavat ulkoringin työntekijöitä portinvartijoiksi, joilla on valta ohjata asiakas eteenpäin tai torjua hänen avuntarpeensa, jolloin lastensuojelun sosiaalityöntekijät edustaisivat ulkoringin työntekijöitä. Sisäringin palvelut taas ovat erityispalveluita, kuten perhekuntoutus, jolloin asiakasohjausryhmän jäsenet edustaisivat sisärinkiä. Palvelujärjestelmän työntekijöillä on ammattiasemansa mukanaan tuomaa valtaa vaikuttaa asiakasperheen mahdollisuuksiin saada apua, tukea tai palvelua tai jättää sitä ilman. Mikäli työntekijä ymmärtää kokonaistilanteen ja hänellä on riittävä palvelujärjestelmä tietous hallussaan, on kopin ottaminen asiakkaan tilanteen ratkaisemiseksi mahdollista. Määttän ja Keskitalon tutkimuksen mukaan auttamista vaikeuttavat kiire ja puutteelliset resurssit työntekijä tasolla. (Määttä & Keskitalo 2014, 197-207)

Voiko perheen auttamista vaikeuttaa lastensuojelun sosiaalityöntekijän kiire ja puutteelliset tiedot perheen todellisesta tilanteesta, mikä nousi tutkimuksessa esiin. Työn todettiin olevan tulipalojen sammuttamista, jolloin ensisijaisesti sosiaalityöntekijän huomion jälkeen työstehtään kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton dokumentteja. Tämän jälkeen vuorossa tuntuvat olevan suuren huoleen perheet, joiden kohdalla sosiaalityöntekijät miettivät perhekuntoutusta viime sijaisena avohuollon tukitoimena ja jopa mahdollista huostaanottoa. Jos sosiaalityön-

tekijällä on vastuu lapsesta ja tämän perheestä, muttei aikaa perehtyä asiakkaisiinsa, niin kuinka hän voi tehdä lapsen edun mukaisia ratkaisuja tai ylipäätään olla varma ratkaisuisistaan.

Sosiaali- ja terveysministeriön toimiva lastensuojelu loppuraportin mukaan kuudessa suurimmassa Suomen kunnassa vuonna 2011 yhdellä lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijällä oli keskimäärin 76 lasta asiakkaana, mikä tuo esiin työntekijöiden kuormituksen. Kyselyyn vastanneista avohuollon sosiaalityöntekijöistä vain 15% koki, että heillä oli tarpeeksi aikaa asiakkaana olevalle lapselle ja tämän perheelle, mitä tuki palvelujen saajien antama palaute osaltaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013.) Lastensuojelun laatusuosituksen mukaan henkilöstöresursseihin tulisi kiinnittää huomiota ja erityisesti siihen, että asiakkaiden kohtaamiseen ja dokumentointiin olisi riittävästi aikaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.) Lapsen tapaamisiin yritettiin saada vuoden 2014 alussa tulleen lastensuojelulakimuutoksen myötä muutosta kun 29§ 1 momentti muutettiin kuulumaan seuraavasti: "Lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti." (Lastensuojelulaki 417/2007 29 §:n 1 momentti).

Riittävän usein- termi lakimuutoksessa sai onneksi hallitukselta selvennystä ja lapsen asioista vastuussa olevan työntekijän tulisi tavata lasta kaksi tuntia kuukaudessa aktiivisen työskentelyvaiheen aikana. Aktiivinen työvaihe määriteltiin tarkoittamaan muun muassa lastensuojelutarpeen selvitystä, lapsen tilanteen arviointia tai sijoituksen valmistelua. Jos laskee jokaisella sosiaalityöntekijällä olevan 25 työpäivää kuukaudessa ja toimiva lastensuojelu loppuraportin mukaisesti keskimäärin 76 asiakasta, ehtii sosiaalityöntekijä tapaamaan asiakkaansa juuri 2 tuntia kuussa, mutta ei tekemään mitään muuta, kuten dokumentoimaan, olemaan yhteydessä vanhempiin, kouluihin ynnä muihin eri yhteistyötahoihin. Eikö tämä osoita lastensuojelun sosiaalityön laadukkaan tekemisen mahdottomuuden liian suurten asiakasmäärien ja käytössä olevan ajan yhteisenä kombinaationa.

Opinnäytetyön tulosten mukaan perhekuntoutusta käytetään paljolti myös arvioinnin välineenä koska juuri edellä mainittujen tekijöiden, suurten asiakasmäärien ja käytössä olevan ajan yhteisenä tekijänä lastensuojelun vastuu sosiaalityöntekijälle ei jää riittävästi aikaa arvioida lapsen ja perheen tilannetta työssään. Perhekuntoutusta käytetään perheen tilanteen arviointiin, jonka tarkoituksena on tuottaa lisätietoa perheestä ja sen tilanteesta, sillä sosiaalityöntekijällä on epävarma olo siitä, tekeekö hän oikean johtopäätelmän perheen tilanteesta, koska tietoa ei ole riittävästi. Arvion puute, tekee ratkaisujen tekemisestä epävarmaa sosiaalityössä ja arviolle nousee selkeä tarve, jotta päätökset varmasti olisivat lapsen edun mukaisia. Sosiaalityöntekijät tiedostavat että perhekuntoutus ei ole arviointilaitos ja että perhekuntoutuspaikkaa haettaessa perheen tilanne tulisi olla jo arvioitu, onko perhe kuntoutettavissa ja onko perhekuntoutuksesta hyötyä perheelle. Koska sosiaalityöntekijöillä ei ole käytös-

sä tällä hetkellä ympärivuorokautista arviointia suorittavaa palveluntarjoajaa, hyödyntävät he perhekuntoutusta tähän.

Lastensuojelupalveluiden onnistumista on arvioitu Suomen kuntaliiton toimesta ja vuonna 2004 julkaistun raportin mukaan palveluja ei tuoteta asiakkaiden ajankohtaisiin ongelmiin, eikä palveluja ole riittävästi saatavilla. Palvelut eivät ole oikea-aikaisia eivätkä riittävän tehokkaita. Raportin mukaan asiakkaiden tarpeista ja odotuksista ei olla riittävän selvillä, jolloin ei saada tietoa palvelutoiminnan vaikutuksista ja muutoksista asiakkaiden elämässä. (Rousu & Holma 2004, 21.)

Helsingin kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat perustaneet lastensuojeluun Oikeutta ja inhimillisyyttä ryhmän, koska kokevat etteivät ole saaneet riittävästi vaikuttaa Helsingin kaupungin lastensuojelun nykytilaan ja kehittämiseen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat viime vuosien aikana vieneet huolta tilanteesta perhe- ja sosiaalipalveluiden johdolle muun muassa erinäisten kirjelmien kautta, mielestään tuloksetta. Ryhmän tavoitteena on avata keskustelua lastensuojelun nykytilasta, tuoda esille havaittuja epäkohtia ja esittää ratkaisuehdotuksia.

Ryhmän esittämät huolenaiheet vahvistavat johtopäätöksiäni avohuollon tukitoimena tarjottavien palveluiden heikokkosta tarjonnasta ja niiden tarpeellisuudesta. Myös erilaisten kaupungin omaa palvelurakennetta täydentävien ostopalvelujen käyttämisestä on ryhmän mukaan rajoitettu tai niiden käyttäminen on kokonaan kielletty, samoin kuin hoitojakson kestoja lyhennetty. Ohjaavatko taloudelliset seikat kuitenkin todellisuudessa enenevässä määrin lastensuojelulain edellyttämien palveluiden suunnittelua ja niistä päättämistä, kuin lain painottama lapsen etu?

Kritiikkiä herättää myös asiakasohjausryhmän päätöksenteko asiakirjojen pohjalta ja sosiaalityöntekijän juridinen vastuu. Asiakasohjausryhmän esimerkiksi kieltävän perhekuntoutus päätöksen lopputuloksena lapsi jää vailla tarvitsemaansa palvelua, jonka sosiaalityöntekijä on arvioinut lapselle välttämättömäksi. Koska päätöksistä ei anneta kirjallisia perusteluja, kokevat sosiaalityöntekijät kantavansa vastuun asiakasryhmän tekemistä päätöksistä tahtomattaan. Tällöin sosiaalityöntekijä on vastuussa päätöksistä niitä tekemättään.

Lastensuojelun sosiaalityön tilanne näyttää huolestuttavalta. Päätöksenteko ja ruohonjuuritason työ eivät keskustele keskenään ja tuloksena on huonoja päätöksiä ja säästöjä vääristä asioista, huomiota tulisi kiinnittää rakenteisiin sekä työskentelyn ja päätöksenteon läpinäkyvyyteen. Miksei asiakastyössä hyväksi todettua kokemusasiantuntijuutta voisi käyttää lastensuojelun työntekijöiden ja palvelujen suunnittelusta ja päätöksistä tekevien tahojen kanssa, jotta ne vastaisivat oikean elämän oikeisiin tarpeisiin?

Tarvitaan avointa keskustelua ja erityisesti itse työtä tekevien näkökulman esiin nostamista heikkouksista ja kehittämisen kohdista, jotta lastensuojelusta saataisiin lapsen edun mukaista ja parhaiten asiakkaita palvelevaa palvelua yhteiskunnassa.

Opinnäytetyön mukaan varhaisemmassa vaiheessa perhekuntoutukseen ohjautuminen olisi erittäin tärkeää perhekuntoutuksen hyötyjä ajatellen. Perhekuntoutukseen ohjautuvilla perheillä nähdään olevan monitasoisia ongelmia liittyen lasten kasvatukseen, elämänhallintaan ja arjen hallintaan. Ongelmat ajautuvat ajan kuluessa vielä pidemmälle, jolloin kuntoutuminen vie aikaa, eikä lyhyt interventio välttämättä riitä niitä ratkaisemaan.

Perheet, jotka eivät itse näe tuen tarvettaan, koetaan haasteelliseksi motivoida perhekuntoutukseen ja työskentelyn siellä ei aina ole nähty tuottavan haluttua tulosta tästä johtuen. Motivoinnin lisäksi haasteena koetaan perhekuntoutuksen sovittaminen perheen normaaliin arkeen. Perhekuntoutuskeskukset ja perheiden omat asuinalueet palveluineen saattavat sijaita toisella puolella kaupunkia toisistaan, jolloin käytännön asiat kuten lasten päivähoito ja koulumatkat saattavat nousta niin suuriksi haasteiksi, että perhekuntoutuksesta on jouduttu luopumaan.

Perhekuntoutuksen haasteeksi nousee muutto laitospäivähoitoon ja kuntoutuksen tapahtuminen perheen kodin ulkopuolella, perheelle vieraassa, ei luonnollisessa ympäristössä, jolloin perheen arki ja sen ongelmakohdat eivät välttämättä näyttäytyä aitona.

Palvelun saaminen laitosmuotoisessa ympäristössä ei myöskään aina ole perheen kohdalla oikea-aikaista, laitospäivähoitoon perhekuntoutuksen paikkatilanteesta johtuen. Tämä asettaa haasteita sosiaalityölle ja perheen tukemiselle lastensuojelussa.

Perhekuntoutuksen vahvuutena on ympärivuorokautisesti tuotettu arvio ja sitä kautta näkyväksi tullut tieto perheen todellisesta tilanteesta, jota sosiaalityöntekijät käyttävät jatkotoimenpiteitä perheille suunnitellessaan. Perheiden, jotka ovat olleet pidemmällä perhekuntoutusjaksolla, nähdään saaneen arjen mallittamiseen riittävästi tukea ja tätä kautta myös vanhemmuuden nähdään vahvistuneen perhekuntoutuksen avulla.

Toisaalta perhekuntoutuksen työskentelyn intensiteetin ei nähty täyttävän työntekijöiden ja perheiden odotuksia, koska työskentelyn nähtiin painottuvan enemmän virka-aikaan tai useisiin lyhyisiin tapaamisiin. Mielikuva perhekuntoutuksesta ja sen toiminnasta vaikuttaisi olevan toisenlainen kuin tämän hetkinen toiminta.

Perhekuntoutuksessa työskentelevän moniammatillisen tiimin eri osaamisalueiden hyödyntäminen kuntoutuksen aikana, tukee osaltaan koko perheen kuntoutumisprosessia. Moniamma-

tillisen työryhmän tuen saamisen helppous, nopeus ja fyysinen läheisyys osaltaan vaikuttavat sen myönteiseen vastaanottamiseen.

Yhteistyö perhekuntoutuksen työntekijöiden ja alueen sosiaalityöntekijän kanssa on pääsääntöisesti koettu toimivaksi, haasteita on esiintynyt työn jaollisissa asioissa, jota varten kuntoutuksen alkaessa olisi tärkeää sopia jokaisen vastuut yhteistyön sujuvuuden onnistumiseksi.

7 Pohdinta

7.1 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan pohtia aineiston keräämisen, aineiston analysoinnin ja tutkimuksen raportoinnin kautta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse, sillä tutkija on tutkimuksena keskeinen tutkimusväline. Luotettavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa koskeekin koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 2008, 210.)

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää myös käsitteitä validiteetti ja reliabiliteetti arvioidessa tutkimuksen tieteellistä luotettavuutta ja pätevyyttä. Tutkimus on validi, eli pätevä silloin kun tutkimusmenetelmillä on pystytty selvittämään juuri sitä, mitä on ollut tarkoituksena selvittää. Tutkimuksen validiteettia arvioidessa pohditaan, kuinka hyvin tutkimusote ja tutkimuksessa käytetyt menetelmät ovat vastanneet tutkittavaa ilmiötä. Puutteellinen validiteetti tutkimuksessa merkitsee sitä, että empiiriset havainnot ja tutkimus kokonaisuudessaan kohdistuu sivuun siitä, mitä oli tarkoituksena. (Anttila 2006, 511- 513.)

Anttilan (2006) mukaan reliabiliteetilla tarkoitetaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston käsittelyn ja aineiston analyysin luotettavuutta. Reliabiliteetin eli luotettavuuden kannalta on tärkeää, että tutkimusraporttia kirjoitettaessa huomioidaan analyysin arvioitavuus ja uskottavuus. Arvioitavuudella tarkoitetaan, että tutkimusta lukevan tulee voida seurata tutkijan päättelyä ja kritisoida sitä. Uskottavuus viittaa siihen, että raportin mukaan on uskottavaa, että kuvatulla tavalla on päädytty esitettyihin tulkintoihin. (Anttila 2006, 517- 518.) Eskola & Suoranta (2008) mukaan tulkinta on luotettavaa, kun se ei sisällä ristiriitaisuuksia. (Eskola & Suoranta 2009, 213.)

Laadulliselle aineistolle ominaista on ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus. (Alasuutari 2011, 84.) Aineiston koko voi olla suuri, mutta tutkimuksen luotettavuuden kannalta ratkaisevaa ei ole aineiston koko, vaan aineistosta tehtyjen tulkintojen kestävyys ja syvyys. (Eskola & Suoranta 1996, 39.) Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan kuvaamaan jotakin tapahtumaa tai ilmiötä, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai an-

tamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Eskola & Suoranta 2009, 61, Tuomi & Sarajärvi 2009, 85) Olennaista laadullisessa tutkimuksessa on, että tutkimuksen tiedonantajat tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta. Tiedonantajien valinnan tuleekin olla harkittua. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.)

Opinnäytetyössäni käytin haastatteluja aineiston keruu menetelmänä. Mäkisen (2006) mukaan haastateltavien eli tiedonantajien valikoitumisen lisäksi tulisi pohtia haastattelu kysymysten asettelua ja vältettävä johdattelevia tai liian yksiselitteisiä kysymyksiä. Haastattelurunko rakentui tutkimuskysymyksistä käsin yhdessä haastatteluparini kanssa, jonka kanssa toteutimme sosiaalityöntekijöiden haastattelut. Mietimme yhdessä missä järjestyksessä teemat olisi hyvä käydä läpi ja sovimme tukevamme toisiamme haastatteluiden aikana esittämällä tarkentavia kysymyksiä molempien aihealueista. Kävimme haastattelurunkoa läpi myös hankkeen vetäjien kanssa, sekä opinnäytetyö ryhmän kanssa säännöllisissä tapaamisissa.

Haastattelun kysymyksen asettelut olisi hyvä testata etukäteen, ennen haastatteluiden aloittamista. (Mäkinen 2006, 92- 93.) Virheiden välttämiseksi testasimme yhdessä haastatteluparini kanssa haastattelurungon oman toimipisteeni sosiaalityöntekijällä, joka ei osallistunut tutkimukseen, jonka jälkeen muokkasimme haastattelurunkoa toimivammaksi.

Haastateltavat sosiaalityöntekijät valikoituvat tutkimukseen sen mukaan, ketkä heistä olivat ohjanneet asiakkaita Hdl:n perhekuntoutukseen vuoden 2013 aikana Helsingin kaupungilta. Valikoitumisen taustalla oli ajatus varmistaa että haastateltavilla sosiaalityöntekijöillä on kokemusta ja tietoa perhekuntoutuksesta, mikä tukisi osaltaan tutkimuksen luotettavuutta. Lista sosiaalityöntekijöistä saatiin Hdl:n kautta ja lupa sosiaalityöntekijöiden nimien kertomiseen pyydettiin Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksesta.

Nimi ja yhteystietojen jälkeen sosiaalityöntekijöiden esimiehiin, alueiden johtaviin sosiaalityöntekijöihin oltiin yhteydessä puhelimitse että sähköpostitse tiedotteella, jossa tutkimuksen tarkoitusta ja tavoitetta perusteltiin tarkemmin. (Liite 2) Johtavat sosiaalityöntekijät veivät asian tiimeihinsä ja kartoittivat sosiaalityöntekijöiden halukkuutta osallistua tutkimukseen. Myöhemmin sekä johtaviin sosiaalityöntekijöihin että haastateltaviksi suostuneisiin sosiaalityöntekijöihin oltiin yhteydessä puhelimitse ja sähköpostitse, ja sovittiin tarkemmin haastattelun toteuttamisesta ja aikatauluista. Haastateltavia sosiaalityöntekijöitä heräteltiin sähköpostitse aiheeseen teemoiteltujen pohdintatehtävien avulla (Liite 4), johon kaikilla ei kuitenkaan ollut työkiireiden vuoksi aikaa tutustua.

Haastatteluihin valikoituneet sosiaaliohjaajat valikoituivat tutkimukseen sosiaalityöntekijöiden avulla. Sosiaalityöntekijöiltä tiedusteltiin puhelimitse onko heidän perhekuntoutukseen lähettämien perheiden kanssa työskennellyt sosiaaliohjaaja lastensuojelu perhetyön keinoin

ennen ja jälkeen perhekuntoutuksen. Näin varmistettiin sosiaalihjaajien tuntemus tutkittavaan aihe alueeseen ja saatiin heidän yhteystietonsa. Sosiaalihjaajien johtavia ohjaajia lähestyttiin puhelimitse ja sähköpostitse haastattelupyynnöllä ja heiltä varmistettiin lupa pyytää sosiaalihjaajia tutkimukseen haastateltaviksi.

Sosiaalihjaajiin oltiin yhteydessä puhelimitse ja heille lähetettiin sähköpostitse tietoa tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista, sekä teemoista, joita haastattelun aikana käytäisiin läpi. Sosiaalihjaajia oli alun perinkin tarkoitus olla tutkimuksessa pieni otanta ja otanta rajoitui aikataulullisista syistä kahden sosiaalihjaajan haastatteluun tutkimuksen kuluessa.

Haastatteluihin valikoitui asiakasohjausryhmän jäseniä sekä Helsingin kaupungin perhekuntoutuksen asiakasohjausryhmästä, että Hdl:n asiakasohjausryhmästä, joita haastateltiin eri ryhmänä, sekä yksi yksilöhaastattelu tehden. Molemmilla asiakasohjausryhmillä on tutkimuksen kannalta tärkeää asiantuntija tietoa, joten oli perusteltua haastatella ryhmän jäseniä tutkimuksessa.

Helsingin kaupungin perhekuntoutuksen asiakasohjausryhmän jäseniin oltiin yhteydessä puhelimitse että sähköpostitse. Kesälomakauden alettua ryhmän vielä töissä oleville jäsenille ei löytynyt yhteistä aikaa haastattelulle. Tästä johtuen haastatteluihin valikoitui ryhmän jäseniä sen mukaan, kenen kanssa aikataulut saatiin sopimaan ja lopuksi jouduin rajaamaan haastattelut loppuneeksi materiaalin runsauden ja aikataulun vuoksi.

Hdl:n asiakasohjausryhmästä valikoitui haastatteluihin tutkimuksen kannalta olennaisimmat henkilöt, jotka tekevät päätöksiä juuri perhekuntoutusta koskien. Hdl rajasi itse, ketkä haastatteluun osallistuu ja heihin oltiin yhteydessä sähköpostitse haastattelun aikatauluista.

Haastattelujen tekeminen lähti alun jännityksen myötä sujumaan hyvin. Tätä tuki osaltaan myös toisen opiskelijan läsnäolo sosiaalityöntekijöitä haastatellessa. Vahva tietämykseni tutkimuksen aihealueesta helpotti selventävien ja tarkentavien kysymysten tekoa, myös toisen opiskelijan aihealueista. Näin ollen pystyin tukemaan häntä yhteisissä haastatteluissa. Aiheiden rönсылlessä haastatteluissa oli haastavaa seurata haastattelurunkoa ja käydä järjestelmällisesti kaikki teemat läpi.

Muokkasin haastattelurunko hieman yhdessä tehtyjen sosiaalityöntekijöiden haastattelujen jälkeen, sen mukaan mitä sosiaalityöntekijöiltä oli haastatteluissa noussut ja mihin aihealueisiin halusin lisäselvennystä päätöksiä tekeville tahoilta eli asiakasohjausryhmän jäseniltä.

Hirsjärvi & Hurme (2001) mukaan haastatteluaineiston luotettavuuteen vaikuttaa muun muassa tallenteiden kuuluvuus, litterointi ja se, onko kaikkia haastattelussa läsnä olevia haastattel-

tu. (Hirjäsarvi & Hurme 2001, 185.) Haastatteluissa oli mukana haastateltavia, jotka toivat vahvasti omaa näkökantaansa esille ja olivat enemmän äänessä kuin muut. Tutkimuksen luotettavuutta saattaa heikentää se, että osan haastateltavien ajatukset jäivät osittain tulematta esille voimakkaiden persoonien vieden tilaa haastatteluissa. Alasuutarin (2011) mukaan haastattelujen kautta saadun tiedon luotettavuuteen vaikuttaa se, miten tilanne ja haastattelija on vaikuttanut haastateltaviin. (Alasuutari 2011, 142.) Työskentelen samassa organisaatiossa kuin haastatellut sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat, ja osa heistä oli minulle entuudestaan tuttuja. Pyrin olemaan vaikuttamatta haastateltavien tulkintoihin haastatteluja tehdessä tästä johtuen ja enemmänkin kannustamaan heitä keskustelemaan esittämällä syventäviä kysymyksiä. Tässä kohtaa voidaan toki pohtia, oliko etukäteen annetulla teemoitellulla pohdintatehtävällä vaikutusta haastateltavien tuottamiin keskusteluihin.

Haastateltavilta ryhmiltä pyydettiin jokaisen haastattelun alussa allekirjoitus haastatteluluupaan, jossa selvitettiin vielä kertaalleen, mitä tutkitaan, mihin tutkimusaineistoa tullaan käyttämään ja miten heidän anonymiteettinsä tullaan tutkimuksessa turvaamaan. (Liite 5)

Nauhoitimme yhteiset haastattelut, sekä yksin tehdyt haastattelut digitaalista ääninauhuria ja puhelimen äänentoisto-sovellusta käyttäen. Tätä kautta pyrimme varmistamaan, että ainakin toinen nauhureista toimii ja tallentaa haastattelun. Muistiinpanoja emme haastattelujen aikana tehneet juuri lainkaan, sillä haastattelun seuraaminen ja teemojen läpikäyminen vei huomiomme. Yksin haastatteluja tehdessäni ehdin tehdä muistiinpanoja enemmän, sillä teemoja oli puolet vähemmän läpikäytävänä ja olin yksin vastuussa haastattelujen kulusta, mikä antoi enemmän liikkumatilaa minulle haastattelijana. Haastattelutilanteet pyrimme luomaan epämuodollisiksi ja keskusteluun kannustaviksi, olemalla rentoja ja mahdollisimman luonnollisia. Tarjosimme pienimuotoista purtavaa, sekä kahvia ja teetä jokaisessa yhteisessä haastattelussa, sillä tiesimme haastattelujemme vievän osalta sosiaalityöntekijöistä lounaaseen varatun ajan. Pieni tarjoilu muoto jatkui haastatteluja yksin tehdessäni, jota tuskin voi määritellä haastateltavien lahjonnaksi.

Litteroinnin luotettavuutta voi pohtia ensimmäisessä haastattelussa tekemämme virhe, jättää ikkuna haastattelutilanteessa auki. Tämä tuotti ongelmia litterointi vaiheessa, jolloin joistain haastateltavien sanomisista oli vaikea saada täysin selvää taustalla kuuluvan huminan vuoksi. Yhdessä toisessa haastattelussa ongelmana oli loriseva viemäriputki, jonka vuoksi joitakin haastattelun kohtia jäi epäselväksi. Tällä kertaa syy ei kuitenkaan ollut haastattelijoista kiinni, vaan haastattelupaikan tuomista haasteista. Yhteiset haastattelut litteroimme puoliksi, sovittuamme sanatarkasti ja tauot huomioivasta litterointi tavasta. Hymähdyksiä ja naurahduksia emme katsoneet tarpeelliseksi litteroida. Yksin tehdyt haastattelut litteroin saman sabluunan mukaisesti.

Aineistoa kertyi kahdeksasta haastattelusta ja yhteensä yhdeksästätoista haastateltavasta 264 sivua litteroitua tekstiä. Aineiston koko on opinnäytetyön aineistoksi suuri, mutta laadullisessa tutkimuksessa ratkaisevaa ei ole aineiston koko vaan jo aiemmin mainittu tulkintojen kestävyys ja syvyys. (Eskola & Suoranta 1996, 39.) Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistyksiin, vaan niissä kuvataan ilmiöitä ja halutaan ymmärtää tiettyä toimintaa ja antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta sille. Ilmiön tutkimiselle on tärkeää, että henkilöt, joilta aineisto kerätään, ovat asiantuntevia, minkä voidaan nähdä toteutuneen tässä tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.) Suurempi otanta esimerkiksi sosiaaliohjaajista olisi voinut tuoda tutkimukselle lisä perspektiiviä heidän näkökannastaan ja lisännyt osaltaan tutkimuksen luotettavuutta.

Aineisto analysoitiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia käyttäen. Prosessiin kuului pelkistäminen, ryhmittely ja teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.) Aineistolähtöisen sisällönanalyysin analyysi menetelmänä valintaan vaikutti se, ettei tutkittavana olleesta aiheesta, perhekuntoutuksesta ja perhekuntoutuksen asiakkaaksi ohjautumisen prosessista löydy tutkittua tietoa kovinkaan paljoa, jolloin esimerkiksi teoriasidonnainen tai teoriaohjaava sisällönanalyysi ei voinut toimia vaihtoehtoisena analyysimenetelmänä.

Aineistoa analysoidessani pyrin etenemään vaihe vaiheelta eteenpäin. Tämä oli haastavaa pelkistysten osalta, sillä huomasin usein tekeväni jo luokittelua ja johtopäätöksiä tässä vaiheessa ja jouduin palamaan taaksepäin, jotta tulokset todella olisivat aineistolähtöisiä. Luokitteluita ja käsitteitä muodostaessa pyrin hyödyntämään vahvan esiyymmärrykseni aiheesta, mutta pitämään ennako oletukseni kurissa ja antaa aineiston puhua puolestaan.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voi heikentää tutkimuskirjallisuudessa esiin noussut niin sanottu holistinen harhaluulo tai virhepäätelmä, jossa tutkija sokeutuu omalle tutkimukselleen tutkimusprosessin edetessä ja vakuuttuu omien johtopäätöstensä oikeellisuudesta. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 197.) Vahvan esiyymmärrykseni johdosta, minulla tutkijana oli tähän hyvin suuri riski sortua. Aineiston analysointia aloitellessani pyrin siirtämään mielestäni omat ennakkokäsitykseni ja antamaan tilaa aineistosta nousseille asioille. Huomatessani ennakkokäsitykseni saavan vahvistusta aineistosta sen analysoituani, pyrin entistä tarkemmin nostamaan aineistosta esiin ne kohdat, jotka tukivat ennakkokäsitystäni. Opinnäytetyössäni olen pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkasti tutkimuksen etenemistä jotta lopputulos olisi mahdollisimman läpinäkyvä. Omalle tekstille sokeutumista pyrin vähentämään luetuttamalla kirjoittamaani tekstiä opinnäytetyötä ohjaavilla opettajilla, sekä hankkeen vastuu vetäjillä tasaisin väliajoin ja huomioimaan heidän antamansa palautteen.

Tuloksista raportoidessani käytin haastateltavien lainauksia, joilla pyrin lisäämään tutkimuksen luotettavuutta, tekemällä näkyväksi lausahduksia, joista olin tuloksia muodostanut.

Muokkasin lainauksia, niin että poistin sieltä, joillekin haastatelluille tyypillisiä sanontoja, jotta heidän anonymiteettinsä säilyisi, eikä heitä tunnistaisi lainauksien perusteella. Olen pyrkinyt raportoimaan tutkimuksen eri vaiheet mahdollisimman läpinäkyvästi, jotta lukija pystyy muodostamaan kokonaiskuvan tutkimukseni etenemisestä ja tuloksista sekä kuinka niihin on päädytty ja arvioimaan luotettavuutta koko prosessin osalta.

Tutkimuksen luotettavuuteen on varmasti vaikuttanut myös tutkimuksen tiukka aikataulu, ottaen huomioon opiskelun työn ohessa, perhe-elämän ja opiskelun muut tuomat haasteet. En myöskään ole ammattitutkija, mikä on osaltaan voinut vaikuttaa tutkimuksen tekoon. Aineiston analyysille ja tulkintojen vielä syvemmälle tarkastelulle olisi voinut jäädä aikaa vielä enemmän, mikä olisi osaltaan voinut lisätä tutkimuksen luotettavuutta.

7.2 Tutkimuksen eettisyys

Yleisiä eettisiä periaatteita tulisi soveltaa tutkimustoiminnan eri vaiheisiin. Tutkimuksen perustehtävänä on tuottaa luotettavaa informaatiota, mihin liittyy tulosten julkistaminen noudattaen hyvää tieteellistä käytäntöä. (Pietarinen 2002, 58-66.) Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu muun muassa tutkijan rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus itse tutkimustyössä, mutta myös tulosten tallentamisessa ja esittämisessä, että tutkimuksen arvioinnissa. Hyvän tieteellisen käytännön mukaista on, että tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti. (Tuomi & sarajärvi 2009, 132-133.) Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen takaa tutkimuksen eettisen hyväksyttävyyden, luotettavuuden sekä tulosten uskottavuuden. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.)

Tutkimuseettiset näkökulmat ja hyvän tieteellisen käytäntö ovat kulkeneet ohjenuorana tämän opinnäytetyön teossa. Opinnäytetyötä tehdessäni olen pyrkinyt kiinnittämään huomiota erityisesti lähteisiin ja pyrkinyt käyttämään mahdollisimman luotettavia ja tieteellisiä lähteitä, sekä kiinnittänyt huomiota siihen että lähteet ovat merkitty oikein. Olen pyrkinyt avoimuuteen tutkimusta raportoidessani, jotta jokainen opinnäytetyön lukija saisi kattavan kuvan siitä, miten opinnäytetyö on toteutettu ja mitkä ovat olleet sen lähtökohdat. Tutkimusluvut ja lausunto eettiseltä toimikunnalta on hankittu hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen.

Tutkimusaiheen valinta on yksi tutkijan tekemisistä eettisistä ratkaisuista. Tutkijan tulee pohdita aiheen merkitystä yhteiskunnallisesti, mutta myös tutkimukseen osallistuvien kannalta, sekä tutkimuksen hyödyllisyyden näkökulmasta. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 218.) Aiheen valinnan eettisyyteen kuuluu pohdinta kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 129.) Itse päädyin aiheen pariin koulun esittelemien tutkimushankkeiden kautta. Opinnäytetyön aiheen valikoitumiseen vaikutti Diakonia-ammattikorkeakoulun toteuttaman tutkimushankkeen tavoitteet, Hdl:n tavoitteet

sekä oma kiinnostuneisuuteeni ja kokemukseni aihetta kohtaan. Kuultuani Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimushankkeesta ja sen tavoitteista, oman tutkimusaiheen valinta oli helppoa. Lastensuojelu viitekehyksenä oli minulle tuttu, samoin perhekuntoutus.

Ajatus tutkia perhekuntoutukseen valikoitumista nousi yhdessä hankkeen vetäjien kanssa. Tutkittavia aiheita oli useita, mutta erityisesti perhekuntoutukseen valikoituminen kiinnosti minua, koska olin työssäni törmännyt tähän aihepiiriin useasti ja pohtinut mitkä tekijät tähän vaikuttavat. Sosiaaliohjaajien näkemys perheiden tilanteista tuo arvokasta tietoa sosiaalityöntekijöille. Vastuu prosessista, päätösten tekeminen ja palveluihin ohjaaminen on kuitenkin sosiaalityöntekijöiden työnkuvaa ja tämän vuoksi heidän näkemyksensä esille tuominen tutkimuksessani on tärkeää. Palveluihin ohjaamiseen liittyy kuitenkin vahvasti Helsingin kaupungin asiakasohjausryhmän hyväksyntä, jonka vuoksi koin että heidän äänensä on tärkeää saada mukaan tutkimuksen vuoropuheluun.

Eettinen käyttäytyminen tutkijan roolissa vaatii avointa suhdetta tutkimuksen kohteen kanssa, jolloin tutkijan on pyrittävä olemaan selvillä omista esioletuksistaan ja intresseistään, jotta tutkimus olisi uskottava ja luotettava. (Anttila 2006, 506.) Tässä olen pyrkinyt olemaan erityisen tarkka vahvan aihepiirin esiyymmärryksen johdosta.

Tutkimusetiikan mukaan tutkittavien suojaan on kiinnitettävä huomiota eli tutkijan on selvitettävä tutkittaville tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit, siten että tutkittavat ymmärtävät ne. Tutkittavien suojaan kuuluu myös osallistujien vapaaehtoisuus ja siitä tiedottaminen, osallistujien oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen, luottamuksellisuus, anonymiteetin varmistaminen sekä tutkijan vastuunkantaminen lupauksiaan ja tutkimuksen rehellisyyttä kohtaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 13.)

Tutkittaville jaettiin tiedote, jossa kerrottiin tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät sekä kerrottiin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Tiedotteessa kerrottiin myös tutkimuksen tekijät sekä heidän yhteystietonsa ja näin olleen osallistujille annettiin mahdollisuus olla yhteydessä tutkijoihin lisätietoja halutessaan. Edellä mainitut asiat kerrattiin jokaisen haastattelun alussa suullisesti ja jokainen haastateltava allekirjoitti haastattelu- ja nauhoitusluvan (liite3). Näin toimimalla pyrimme varmistumaan siitä, että tutkimukseen osallistuminen varmasti perustui tutkittavien tietoiseen suostumukseen.

Tutkimuksen riskejä emme erityisemmin käyneet läpi yhdessä haastateltavien kanssa, koska katsoimme että mahdollisuus sille, että haastatteluihin osallistuminen vaarantaisi jotenkin haastateltavan aseman, oli hyvin pieni. Riskejä pohdimme lähinnä ohjaustilanteissa yhdessä ohjaavien opettajien, sekä hankkeen vetäjien ja toisten tutkimusta tekevien opiskelijoiden kanssa. Näissä asiayhteyksissä riskien pohtiminen liittyi lähinnä haastateltavien saamiseen

sekä heidän tuottamaansa materiaaliin ja siihen, kuinka tutkimuskysymyksiin saataisiin vastauksia.

Tutkittavien yksityisyys eli anonymiteetti on yksi tutkijan keinoista varmistaa luottamuksellisuus tutkimuksessaan. Tunnistettavuuteen liittyy tunnisteiden poistaminen tai muuttaminen, jonka lähtökohtana on tarve suojella tutkittavia mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta, joita heidän tunnistamisensa tutkimusjulkaisussa saisi aikaan. (Kuula 2011, 200-201.) Tutkittavilla on oikeus säilyä anonyymeina tutkimuksessa, oli kyse sitten yksityishenkilöstä tai organisaatiosta. Tutkittavien anonyymiyys lisää tutkijan vapautta, koska tällöin tutkijan on helpompaa käsitellä arkojakin asioita tutkimuksessaan pelkäämättä aiheuttavansa haittaa tutkittaville. Tutkittavan anonyymina oleminen rohkaisee puhumaan avoimemmin tutkittavasta aihealueesta mikä osaltaan helpottaa tutkimuksen kannalta olennaisten asioiden esiin tulemistä ja lisää tutkimuksen objektiivisuutta. (Mäkinen 2006, 114-115.)

Tämän opinnäytetyön yhtenä merkittävänä osana on kaksi eri organisaatiota, Helsingin kaupunki lähettävänä tahona ja Helsingin Diakonissalaitos palvelua tarjoavana osa-puolena. Tästä johtuen olen pyrkinyt luomaan yhteyttä yksittäisten haastateltavien henkilöiden ja organisaation välille, kuvailemalla heidän työnkuvaansa ja asemaansa kyseisissä organisaatioissa, kuitenkin niin etteivät henkilöt ole tunnistettavissa kuvauksista huolimatta.

Opinnäytetyötä tehdessä olen pitänyt huolen, ettei tutkimustietoja ole luovutettu ulkopuolisille henkilöille. Tutkimustuloksia raportoidessa olen niin ikään huolehtinut siitä, ettei tutkittavien henkilöllisyys pääse paljastumaan esimerkiksi käytettyjen sitaattien kautta. Suojatakseni tutkimukseen osallistujat muokkasinkin lainauksia siten, etteivät tutkittavat ole tunnistettavissa käyttämiensä tyypillisten sanontojen kautta. Haastatteluista keräämäni aineisto tuhoaan, kun sitä ei enää tarvita, jotta ulkopuoliset eivät pääse näkemään keräämiäni tietoja.

Opinnäytetyön eettisyyteen liittyen olen pyrkinyt arvioimaan realistisesti syitä, jotka voivat vaikuttaa tulosten pätevyYTEEN, kuten vahva esiyymärryksen aiheesta, kokemattomuuteni haastattelijana tai ylipäättään tutkijana. Opinnäytetyöni tukena on toiminut koko tutkimusprosessin ajan hanke vastaavat yhdessä ohjaavien opettajien kanssa arvioijina ja kritiikin antajina, joka osaltaan on lisännyt tutkimuksen luotettavuutta sekä eettisyyttä.

7.3 Kehittämisehdotukset ja jatkotutkimushaasteet

Opinnäytetyötä tehdessä nousi esille perhekuntoutuksen laitosmuotoisuus ja palvelun saataavuuden tärkeys oikea-aikaisesti, jotta tarve ja palvelu kohtaisivat ja hyöty perhekuntoutuksesta olisi mahdollisimman suuri. Tästä syystä olisi hyvä kehittää kotiin vietävää perhekuntoutusta, jolloin perhe saisi palvelua omassa kodissaan, omassa ympäristössään, silloin kun heillä

on siihen tarve. Tällöin arki näyttäytyisi mahdollisimman aitona ja ongelmakohtiin voitaisiin puuttua arjessa mukana ollessa. Työskentelyn tulisi olla useamman tunnin mittaista päivittäin, perheen lähtökohdista nousevaan kellon aikaan, jotta tuloksia voitaisiin odottaa.

Toisaalta voitaisiin pohtia myös laitospuotoisen ja kotiin vietävän perhekuntoutuksen yhdistelmää, jolloin kriisin ilmetessä, perhe voitaisiin sijoittaa heti laitospuotoiseen perhekuntoutukseen lyhyen intervention ajaksi (esimerkiksi 1 kuukausi) ja tämän jälkeen työskentely jatkuisi intensiivisenä kotiin vietävänä perhekuntoutuksena, aluksi päivittäin. Tällainen palvelumuoto voisi toimia osittain kiireellisen sijoituksen vaihtoehtona esimerkiksi tilanteessa, jossa alakouluikäinen lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti vanhempansa kohtaan ja vanhemman voimavarat alkavat olla lopussa. Intensiivinen ympärivuorokautinen tuki vanhemmalle ja pysäytys lapselle, jonka jälkeen kotiin paluu sujuisi tuettuna, voisi tuoda halutun muutoksen perheen arkeen, ilman että lapsi ja vanhempi erotettaisiin toisistaan vaan heitä kuntoutettaisiin yhdessä.

Perhekuntoutusta perheessä-palvelumuotoa voisi pohtia esimerkiksi teini-äidin sijoittamisella vastasyntyneen vauvansa kanssa perheeseen, jossa äiti saisi tukea vauvan arkeen konkreettisesti perheessä asuessa ja mallia koko ajan, kuinka vauvan kanssa tulee toimia, miten luoda päivärytmi ja saada ruokailut sujumaan. Malli voisi olla kustannustehokkaampaa kuin erilliset yksiköt, joihin äidit ja vauvat sijoitetaan, sekä ihmisläheisempi malli, jolloin teini-äitiä olisi tukemassa toinen äiti, joka samalla voisi tarjota hoivaa myös teini-äidille, tämän sitä tarvittaessa.

Selkeä tarve ilta- ja viikonlopputyöskentelyyn nousee, oli kyse sitten perhetyöstä tai perhekuntoutuksesta. Virka aikaan tapahtuva työskentely jättää perheen yksin ongelmiensa kanssa iltaisin, jolloin juuri päiväkotit ja kouluikäiset lapset ovat kotona ja tuen tarve on suuri. Tämä tuo sosiaalityöntekijöille myös epäätietoisuuden, mitä perheessä oikeasti tapahtuu iltaisin ja viikonloppuisin ja tähän tulisi jatkossa kiinnittää huomiota, jotta perheet saisivat tarvitsemansa tuen kellon ajasta riippumatta. Työskentelyn tulisi sisältää päivittäin usean tunnin mittaisia tapaamisia, jotta muutostyöskentelylle olisi paremmat edellytykset, perheen tarpeet ja työskentelyn tavoitteet huomioiden.

Arviointiyksikön tarve nousee myös sosiaalityöntekijöiden puheista esille, juuri epäätietoisuuden vallitessa. Voisiko perheille olla perhe arvio tai arviointiyksikkö, jossa lyhyen intervention aikana arvioitaisiin perheen tilanne ja näin ollen sosiaalityöntekijä saisi realistisen kuvan perheen tilanteesta ja osaisi tilata perheelle oikeanlaista palvelua perhettä tukeakseen.

Oikeanlaista palvelua saadakseen tulisi kehittää yli rajojen toimivaa yhteistyötä eri tahojen kanssa ja yhteisiä kuntoutusmuotoja. Esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeperheille, joiden

lapsella on lastensuojelun asiakkuus, jolloin moniammatillinen tiimi pystyisi tukemaan perhettä yhdessä ja perhe saisi tarvitsemansa tuen ja avun jouhevasti samasta paikasta, eri instanssien osajilta. Tällöin perhe tulisi autetuksi yhdessä paikassa ja voimavaroja jäisi kuntoutumiselle enemmän, sen sijaan että jokaisen perheen jäsenen tulisi käydä omassa instanssissaan asioitaan hoitamassa.

Yhteistyö vaatii läpinäkyvyyttä. Kuka on tehnyt mitään, mitä menetelmiä käyttäen ja mitä siitä on seurannut, mistä on keskusteltu jne. Perheen kanssa tehdyn työn tiedon jakamiseen ja raportointiin tulisi kiinnittää huomiota niin, että se olisi konkreettisemmalla tasolla jolloin työskentely perheen kanssa olisi sujuvampaa. Työnjakoa tulisi selkeyttää tai ainakin sopia vastuut ja velvollisuudet perhekohtaisesti ja jokaisen toimijan tulisi kantaa vastuu omasta kentästään, jotta perhe saisi kaiken mahdollisen avun ja tuen itselleen.

Koska opinnäytetyössä tutkittiin sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja asiakasohjausryhmienryhmien jäsenten kokemuksia perhekuntoutuksen valikoitumisesta, mielenkiintoista olisi jatkossa saada myös asiakkaiden näkökulma aiheesta esille, erityisesti perhekuntoutuksen vahuuksien ja heikkouksien näkökulmasta. Asiakkailta, jotka ovat perhekuntoutusjaksolla olleet, olisi varmasti tarjota tärkeää tietoa palvelun oikea-aikaisuudesta ja sen hyödyistä, sekä haasteista, jota kautta palvelun tarjoajat voisivat kehittää toimintaansa enemmän asiakkaita palvelevaksi.

Muuttuva yhteiskunta ja tämän hetkinen taloudellinen tilanne, asettavat haasteita yhä useammalle perheelle tässä yhteiskunnassa. Haasteet eri elämän osa-alueissa nostavat esille niin sanotut moniongelmaiset perheet, jotka tulevaisuudessa tulevat haastamaan lastensuojelun ja yhteiskunnan palvelujärjestelmän, jossa yhteistyö eri toimialojen välillä tulee korostumaan, jotta palvelu olisi asiakasta ja hänen perhettään parhaiten palvelevaa. Maahanmuuttajien merkittävä kasvu sosiaalitoimen asiakkaina tuo mukanaan myös omat haasteensa kielen ja ymmärryksen, sekä palvelun tarjoamisen suhteen. Tärkeää olisikin pohtia pystyykö palvelujärjestelmä vastaamaan heidän tarpeisiinsa lastensuojelun ja perhekuntoutuksen näkökulmasta ja entä mihin sijoittuvat palveluissa moniongelmaiset perheet, jotka tarvitsevat tukea monella eri osa-alueella.

Toiveena on että tämän opinnäytetyön tuomat näkökulmat herättäisivät keskustelua perhekuntoutus palvelua tarjoavien instanssien keskuudessa ja mahdollistaisivat avoimen dialogin perhekuntoutuksen kehittämiseksi jatkossa. Tärkeää olisi yhdessä pohtia missä perheiden tilanne arvioidaan ja milloin on oikea aika kuntoutumiselle. Palvelujärjestelmää tulisi muokata niin että arviointi ja edellytykset kuntoutukselle olisivat luotuna ennen perhekuntoutukseen ohjautumista, jolloin perhe saisi oikea-aikaista palvelua oikeaan aikaan ja kuntoutus olisi vaikuttavampaa.

Yhteistyötä eri instanssien kanssa tulisi kehittää, niin että jokaisen eri tahon tieto ja taito tulisi käyttöön perhettä kuntouttaessa. Työparien muodostamista eri tahojen välillä kannattaisi pohtia, jotta eri alojen osaaminen saataisiin yhdistettyä perheen tarpeita parhaiten vastaavaksi ja työskentely olisi johdonmukaista, muutokseen tähtäävää. Ongelmia syntyy helposti, jos mikään taho ei hahmota kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta, tarpeista ja saadusta tuesta. Viranomaisten yhteistyö alkaa näyttämään sekavalta ja sattumanvaraiselta, jos kukaan ei ota kokonaisvastuuta perheen tilanteesta ja koordinoi toimintaa. (Kananoja ym. 2013, 11.) Olisiko palvelujärjestelmässä tarvetta yhteistyökoordinaattorille, joka varmistaisi että yhteistyö eri tahojen kanssa toteutuu asiakkaan kannalta parhaalla mahdollisella tavalla ja jonka vastuulla olisi järjestää tarpeen vaatiessa verkosto kokouksia, jotta asiakas saisi kaiken tarvitsemansa palvelun jouhevasti.

Palveluja ollaan yhä enenevässä määrin suuntaamassa laitospalveluista avopalveluiden suuntaan. Perhekuntoutusta ajatellen tämä tarkoittaisi, perhekuntoutus laitosten vähentymistä ja kuntoutuksen siirtymistä perheen kotiin, perheiden omiin toimintaympäristöihin. Tämän tutkimusprosessin aikana Helsingin Diakonissalaitos aloitti pilotti-muotoisen kokeilun kotiin vietävästä perhekuntoutuksesta. Jatkossa olisi mielenkiintoista nähdä, kuinka tällaiset muutokset palvelujärjestelmässä vaikuttavat perheiden kokemaan hyötyyn perhekuntoutuksesta ja kuinka paljon tarvetta laitospalveluille perhekuntoutukselle tulevaisuudessa on. Toisiko muutos myös avun heikoimmassa asemassa oleville perheille paremmin.

8 Lopuksi

Nykyinen suomalainen yhteiskunta on huolestuttavasti menossa utilitaristiseen suuntaan, eli ihmistä arvotetaan hyödyllisyyden mukaan. Niitä hoidetaan, joista on hyötyä yhteiskunnalle.

Yleisellä tasolla hyvää eettisyyttä on kuultu muutamissa elämänohjeissa kuten ”kohtele muita, niin kuin itseäsi haluaisit kohdeltavan”. Tämä pätee myös lastensuojelun eettisyyteen ja asiakkaiden ihmisarvon säilyttämiseen. Kohdellaan lapsia ja nuoria niin kuin he olisivat omamme ja kohdellaan perheitä, niin kuin haluaisimme meitä itseämmekin kohdeltavan. Toki pitää ottaa huomioon ammatillinen aspekti, mutta eettisyyden ohjenuorana sanonta on hyvä.

Lastensuojelu pyrkii ennen kaikkea ongelmien ehkäisemiseen ja entistä varhaisempaan puuttumiseen ja tukeen. Ennaltaehkäisy ja lasten ja perheiden varhainen auttaminen ovat eettisesti perusteltuja ja tehokkaita toimintamuotoja sekä yhteiskunnan että yksilön näkökulmasta. Varhainen tuen tarpeen ja ongelmien havaitseminen on mahdollista vain, jos eri palveluyksiköt ja eri alojen ammattilaiset toimivat riittävän hyvin yhteistyössä, tietäen toistensa työstä ja sen pulmakohdista.

Lastensuojelutyö on kunnan tekemän suunnitelman avulla resursoitava ja määrärahat ohjattava niin, että tuki tavoittaa lapset ja perheet riittävän ajoissa. Kunnan tulee tämän lisäksi varmistaa se, että intensiivisempää apua tarvitsevia voidaan auttaa riittävässä määrin ja riittävän pitkään. Jotkut asiakkaat tarvitsevat lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tukitoimia jopa useiden vuosien ajan. Jos ne ovat lapsen edun mukaisia ja parantavat lapsen elämänlaatua, niitä on lapsen edun toteutumiseksi järjestettävä.

Puhetta ennaltaehkäisevän työn lisäämisestä on ollut paljon, tekoja toistaiseksi vähemmän. Uusi sosiaalihuoltolaki on tuonut mukanaan uusia tuulia, joiden tarkoituksena on vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Lain mukaan ennaltaehkäiseviin palveluihin panostettaisiin jatkossa ja niistä pyrittäisiin tekemään helposti lähestyttäviä. Tarkoituksena on perustaa perhekeskuksia toiminnallisiksi monialaisiksi palvelukokonaisuuksiksi tarjoamalla lapsen kehityksen mukaista toimintaa ja tukea samalla vanhempia kasvatustehtävässään.

Ennaltaehkäisevän työn lisääntyminen peruspalveluissa, mahdollistaisi avun varhaisessa vaiheessa perheille ja tätä kautta mahdollisesti lastensuojelun asiakkaiden määrä laskisi tulevaisuudessa varhaisen tuen johdosta. Tällöin lastensuojelun sosiaalityö kohdentuisi pienemmälle kohderyhmälle ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät idealisoituisivat niin että jokaisella työntekijällä olisi aikaa perehtyä jokaisen asiakaslapsen ja tämän perheen asiaan täysivaltaisesti.

Yhteiskunnallisesta tilanteesta huolimatta lapset ja perheet tarvitsevat apua, eikä taloudellisten seikkojen tulisi ohjata lapsiperheitä koskevia poliittisia päätöksiä. Panostamalla lasten ja perheiden hyvinvointiin säästetään tulevaisuudessa korjaavissa palveluissa ja taataan hyvä yhteiskunta kaikille.

Lähteet

Painetut lähteet

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino
- Anttila, P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. Hamina: Akatiimi.
- Anttila, P. 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Hamina: Akatiimi.
- Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. 2013. THL.
- Eskola J. Suoranta J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Heino T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakes, työpapereita 9 / 2008. Helsinki: Valopaino Oy.
- Hirsjärvi, S. , Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.
- Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemissa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopisto.
- Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juujärvi, S. 2013. Kehittämisen tutkimukselliset paradigmat. Luentomateriaali.
- Järvinen, R. Lankinen, A. Taajamo, T. Veistilä, M. Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Kankkunen, P., Vehviläinen-Julkunen, K. 2013. Tutkimus hoitotieteessä. 3., uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Toinen, uudistettu painos. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Myllärniemi A. 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä- jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Heikki Waris-instituutti. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 2007.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan abc. Helsinki: Tammi.
- Pietarinen J. 2002. Teoksessa Tutkijan eettiset valinnat. Karjalainen, S. Launis, V. Pelkonen, R. Pietarinen, J. Gaudeamus. Tampere: Tammer - paino.
- Pärnä K. 2010. Teoksessa Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Törrönen, M & Pärnä, K.(toim.). Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. Porvoo: Bookwell.
- Pösö T. 2007. Teoksessa Perhetyön tieto. Vuoei J & Nätkin R.(toim.). Tampere: Vastapaino
- Robson, C. 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Rousu, S & Holma, T. 2004. Lastensuojelupalveluiden onnistumisen arviointi. Suomen kuntaliitto. Jyväskylä: Kirjapaino Oma OY.

Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Porvoo: Bookwell.

Saarnio T. 2003. Teoksessa Lastensuojelu tänään. 2003. Puonti, A. Saarnio, T. Hujala, A. (toim.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417 / 2007). Soveltamisopas. Stakes.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11., uudistettu laitos. Vantaa: Hansaprint.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Sähköiset lähteet

Helsingin Diakonissalaitos. Perhekuntoutus. 2013. Viitattu 20.11.2013.

<https://www.hdl.fi/fi/asuminen-artikkelit/216-palvelut/lastensuojelu-artikkelit/130-lue-lisaa-perhekuntoutuksesta>

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista. Viitattu 1.4.2016

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050272>

Lastensuojelun käsikirja 2014. Perhekuntoutus Suomessa. Viitattu 2.3.2014.

http://www.sosiaaliportti.fi/fi/-FI/lastensuojelun_kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perheensijoitus/

Lastensuojelulaki 417/2007 29 §:n 1 momentti. Viitattu 16.10.2014.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130976>

Määttä, A. & Keskinen, E. 2014. Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. Viitattu 15.8.2014.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116235/maatta.pdf?sequence=1>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Viitattu 16.10.2014.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Viitattu 16.10.2014.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882186&name=DLFE-30055.pdf

Sosiaaliportti 2014. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän kelpoisuusvaatimukset ja tehtävät.

Viitattu 6.1.2014. http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lastensuojelun_sosiaalityontekijankelpoisuusjatehtavat/

http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lastensuojelun_sosiaalityontekijankelpoisuusjatehtavat/

Sosiaaliportti 2013. Viitattu 29.11.2013.

http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/tutkimus/miten_tutkia_kaytantoa/

THL, Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 2014. Viitattu 16.10.2014.

<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 3.3.2016.

http://www.twnk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Julkaisemattomat lähteet

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden virasto. 2015. Perhekuntoutus- omana toimintana. Viitattu 1.12.2015.

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden virasto. 2014. Ohjeistus perhekuntoutuksen hakemiseen. Viitattu 2.10.2014.

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden viraston verkkosivut. 2013. Lastensuojelu, asiakasohjausyksikkö. Viitattu 3.1.2014.

<http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/lastensuojelu/asiakasohjaus/asiakasohjausyksikko>

Helsingin kaupunki sosiaalivirasto. 2013. Palvelukuvaus, lastensuojelun perhetyö. Viitattu 8.8.2014.

Helsingin kaupunki sosiaalivirasto. 2012. Pysyväisohje 3.0.24, lapsiperheiden palvelut, vastuualueen yhteiset ohjeet. Viitattu 27.1.2014.

Helsingin kaupunki sosiaalivirasto 2011. Kuvaus lapsiperheiden palvelujen vastuualue, perhekuntoutuksen palvelukuvaus, lastensuojelun perhetyö. Viitattu 1.10.2014.

Leino, T. 2015. Lastensuojelutarpeen arvioinnin jaoksen tilannekatsaus 11.3.2015. Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveystieteiden virasto. Viitattu 4.3.2016.

Kuviot

Kuvio 1: Tutkimushaastatteluihin osallistuneet henkilöt	26
Kuvio 2: Aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen (mukaillen Tuomi & Sarajärvi 2009)	27
Kuvio 3: Huolta aiheuttavat tekijät	34
Kuvio 4: Asiakkaaksi ohjautumiseen vaikuttavat tekijät.....	35
Kuvio 5: Palvelun saatavuuteen vaikuttavat tekijät	37
Kuvio 6: Palvelun ulkopuolelle valikoitumisen kriteerit	41
Kuvio 7: Perhekuntoutuksen vahvuudet ja heikkoudet.....	44

Taulukot

Taulukko 1: Esimerkki pelkistyksestä ja alaluokkien muodostamisesta	28
Taulukko 2: Esimerkki yläluokan muodostamisesta	28

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelurunko.....	69
Liite 2: Pohdintatehtävä.....	71
Liite 3: Haastattelulupa sosiaalityöntekijöille.....	72
Liite 4: Haastattelulupa sosiaaliohjaajille ja asiakasohjausryhmän jäsenille.....	73
Liite 5: Kutsu ryhmähaastatteluun.....	74
Liite 6: Tiedote tutkimukseen osallistuville.....	75

Liite 1: Teemahaastattelurunko

Teema 1: Perhekuntoutuksen määritelmä

Miten määrittelisit ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen?

Miten määrittelisit Hdl:n tarjoaman perhekuntoutuksen?

Mitä erityistä Hdl:n perhekuntoutuksessa on verrattuna muihin perhekuntoutuksiin?

Teema 2: Perhekuntoutuksen kohderyhmä

Minkälaisia perheitä ohjaatte perhekuntoutukseen? Kuvailekaa, miksi?

(Voitte kuvailla omien asiakastapausten kautta)

Minkälaiset perheet hyötyvät mielestänne parhaiten perhekuntoutuksesta? Kuvailekaa, miksi?

Minkälaiset perheet eivät hyödy perhekuntoutuksesta? Kuvailekaa miksi?

Onko jokin ryhmä, joka tarvitsisi perhekuntoutusta, mutta ei pääse sinne? Kuvailekaa minkälainen?

Miksi ryhmä ei pääse? Tulisiko tälle ryhmälle olla jokin oma vastaava palvelu? Minkälainen?

Teema 3: Perhekuntoutukseen valikoituminen

Voiko perheitä ohjata rajattomasti perhekuntoutukseen?

Mitkä tekijät vaikuttavat perhekuntoutukseen pääsyyn?

Millä reunaehdoilla rajaus tehdään? Budjetti?

Onko Helsingin Diakonissalaitoksen perhekuntoutukseen pääsyyn joitakin rajoituksia? Mitä?

Teema 4: Perhekuntoutuksen vahvuudet ja heikkoudet

Mitä odotuksia teillä on perhekuntoutukselle?

Mitä vahvuuksia näette perhekuntoutuksella olevan yleisellä tasolla?

Mitä vahvuuksia näette Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämällä perhekuntoutuksella olevan?

Mitä heikkouksia näette perhekuntoutuksella olevan yleisellä tasolla?

Mitä heikkouksia näette Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämällä perhekuntoutuksella olevan?

Teema 5: Perhekuntoutuksen hyödyt

Milloin voidaan sanoa, että perhe on hyötynyt perhekuntoutuksesta? Mitä muutoksia perheessä on silloin tapahtunut?

Millaisia muutoksia olette havainneet omien asiakasperheidenne kohdalla? (Kuvailekaa asiakastapauksia)

Mitä muutoksia on tapahtunut perheiden tuen tarpeessa?

Mitä muutoksia tapahtunut vanhemmuudessa?

Miten kuntoutusjakso on vaikuttanut vanhempien kykyyn kantaa vastuuta ja asettaa rajoja?

Miten kuntoutusjakso on vaikuttanut lasten turvallisuuden tunteeseen?

Miten kuntoutusjakso on vaikuttanut perheen arjessa selviytymiseen ja jaksamiseen?

Mitä muutoksia tapahtunut perheen vuorovaikutuksessa?

Miten arvioitte vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksessa tapahtunutta muutosta kuntoutuksen aikana?

Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet vuorovaikutussuhteessa tapahtuneisiin muutoksiin?

Miten perhekuntoutus on vaikuttanut lapsen edun toteutumiseen perheessä ja lapsen mahdollisuuteen olla lapsi?

Teema 6: Kuntoutuksen jälkeinen työskentely

Miten perheiden kanssa työskennellään perhekuntoutusjakson jälkeen?

Sosiaalityöntekijän rooli ja sosiaaliohjaajan rooli?

Mitä asioita jatkotyöskentelyssä otetaan huomioon?

Mitä käytänteitä ja työtapoja toteutetaan?

Kuinka usein/tiiviisti työskentelyä toteutetaan?

Mitä resursseja työntekijöillä on käytettävissä liittyen jatkotyöskentelyyn?

Miten riittävää kuntoutuksen jälkeinen tuki on asiakkaan kannalta?

Millaisia asioita perheet itse tuovat esille kuntoutuksen jälkeen?

Millaisia riskejä liittyy kuntoutuksen jälkeiseen aikaan?

Oletko harkinnut asiakkuuden lopettamista perhekuntoutusjakson jälkeen? Jos, niin minkä vuoksi?

Miten arvioitte jatkotyöskentelyn tarvetta?

Kokemuksenne Hdl:n toteuttamasta jatkotyöskentelystä?

Mitä haasteita/kehitettävää liittyy jatkotyöskentelyyn?

Teema 7: Kehittämisenäkökulma

Miten kehittäisitte perhekuntoutusta?

Taustatiedot haastateltavista:

Nimi

Koulutus

Kuinka kauan olet ollut nykyisessä virrassasi / tehnyt tekemääsi työtä?

Kuinka monta perhettä olet ohjannut kuntoutukseen?

Liite 2: Pohdintatehtävä

Pohdi perhekuntoutukseen lähettämäsi perheen/perheiden kuntoutumisen prosessia:

Millainen perhe oli alussa, mitä tavoitteita perheen kuntoutuksessa oli ja miten perheen kanssa työskenneltiin kuntoutuksen jälkeen?

Millaisia muutoksia mahdollisesti havaitisit perheiden toimintakyvyssä, vuorovaikutuksessa, vanhemmuudessa ja lapsen tilanteessa kuntoutuksen aikana ja sen jälkeen?

Liite 3: Haastattelulupa sosiaalityöntekijöille

Hyvä haastatteluun osallistuja

Olet osallistumassa ryhmähaastatteluun koskien Diakonia-ammattikorkeakoulun tekemää tutkimusta Helsingin Diakonissalaitoksen laitosmuotoisen perhekuntoutuksen asiakasperheen kuntoutumisprosessista. Tutkimuksella selvitetään perhekuntoutuksen merkitystä ja sen roolia osana asiakasperheelle suunnattujen tukitoimenpiteiden kokonaisuutta. Tutkimuksessa saatuja tuloksia hyödynnetään HDL:n perhekuntoutuksen arvioinnissa ja kehittämisessä, minkä lisäksi ne palvelevat kaikkia lastensuojelun asiakkaiden kanssa työskenteleviä tahoja.

1. Tämän haastattelun/haastattelu osion tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden sekä sosiaaliohjaajien näkökulmia siitä, miten perheet valikoituvat perhekuntoutukseen ja mitkä tekijät mahdollisesti estävät kuntoutukseen pääsyn.

2. Tämän haastattelun/ haastattelu osion tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä perhekuntoutuksen hyödyistä asiakasperheille sekä näkemyksiä kuntoutuksen jälkeen tapahtuvasta työskentelystä. Näkökulma on kuntoutuksen jälkeisessä ajanjaksossa ja siinä, miten asiakasperheiden tilanne näyttäytyy silloin.

Saatu haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan edellä mainittuun tarkoitukseen. Haastattelussa esille tulleet asiat raportoidaan tutkimusjulkaisuissa tavalla, jossa tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä ei voi välittömästi tunnistaa. Haastattelu kirjataan tekstitiedostoksi ja siinä yhteydessä henkilönimet muutetaan peitenimiksi ja haastateltavien nimi- ja osoitetiedot hävitetään. Haastattelu on vapaaehtoista. Haastateltavalla on milloin tahansa oikeus lopettaa osallistuminen tutkimukseen ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijöille. Tallennettu haastatteluaineisto hävitetään tutkimusten valmistumisen jälkeen.

Pyydämme teitä ystävällisesti allekirjoittamaan haastattelu- sekä nauhoitusluvan ennen haastattelun aloitusta.

-Kiitos- Helsingissä __.__.2014

_____

allekirjoitus ja nimenselvennys

Ystävällisin terveisin,

Minna Rautio ja Elisa Laurikainen

Liite 4: Haastattelulupa sosiaaliohjaajille ja asiakasohjausryhmän jäsenille

Hyvä haastatteluun osallistuja

Olet osallistumassa haastatteluun koskien Diakonia-ammattikorkeakoulun tekemää tutkimusta Helsingin Diakonissalaitoksen laitosmuotoisen perhekuntoutuksen asiakasperheen kuntoutumisprosessista. Tutkimuksella selvitetään perhekuntoutuksen merkitystä ja sen roolia osana asiakasperheelle suunnattujen tukitoimenpiteiden kokonaisuutta. Tutkimuksessa saatuja tuloksia hyödynnetään HDL:n perhekuntoutuksen arvioinnissa ja kehittämisessä, minkä lisäksi ne palvelevat kaikkia lastensuojelun asiakkaiden kanssa työskenteleviä tahoja.

Saatu haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan edellä mainittuun tarkoitukseen. Haastattelussa esille tulleet asiat raportoidaan tutkimusjulkaisuissa tavalla, jossa tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä ei voi välittömästi tunnistaa. Haastattelu kirjataan tekstitiedostoksi ja siinä yhteydessä henkilönimet muutetaan peitenimiksi ja haastateltavien nimi- ja osoitetiedot hävitetään. Haastattelu on vapaaehtoista. Haastateltavalla on milloin tahansa oikeus lopettaa osallistuminen tutkimukseen ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijöille. Tallennettu haastatteluaineisto hävitetään tutkimusten valmistumisen jälkeen.

Pyydän teitä ystävällisesti allekirjoittamaan haastattelu- sekä nauhoitusluvan ennen haastattelun aloitusta.

-Kiitos-

Helsingissä __.__.2014

_____

allekirjoitus ja nimenselvennys

Ystävällisin terveisin,

Minna Rautio

Puhelin:

Sähköposti:

Liite 5: Kutsu ryhmähaastatteluun

Tervetuloa kehittämään työtä ja osallistumaan keskusteluun perhekuntoutuksesta. Aiheinaamme ovat perheiden valikoituminen perhekuntoutukseen, perhekuntoutuksen hyödyt sekä kuntoutuksen jälkeinen työskentely. Kutsun lopussa on aiheeseemme he-
rättelevä pieni pohdintatehtävä.

Toteutamme haastattelut **12.5.2014** ja **20.5.2014**. Ystävällisesti pyydämme teitä ilmoittamaan sähköpostitse **9.5 mennessä** pääsettekö osallistumaan haastatteluun ja kumpaan ryhmään voitte osallistua. Ryhmä toteutuu, jos osallistujia on vähintään kolme. Haastattelun kesto on ryhmän koosta riippuen 1-2 tuntia.

Ryhmä 1:

Ma 12.5

Klo: 13-15

Ryhmä 2:

Ti 20.5

Klo: 10-12

Haastatteluja varten on varattuna koukoustila osoitteessa:.

Haastattelun aikana on tarjolla kahvia/teetä ja pientä purtavaa.

Saatu haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan opinnäytetöissämme. Haastatelta-
van tunnistetiedot jäävät vain tutkijoiden tietoon ja ne muutetaan tutkimuskäytössä
henkilön yksityisyyden suojaamiseksi. Tallennettu haastatteluaineisto hävitetään tut-
kimusten valmistumisen jälkeen.

Haastattelu on vapaaehtoista. Haastateltavalla on milloin tahansa oikeus lopettaa
osallistuminen tutkimukseen ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijöille.

Kevätterveisin,

Minna Rautio

Puhelin:

Sähköposti:

Elisa Laurikainen

Puhelin:

Sähköposti:

Liite 6: Tiedote tutkimukseen osallistuville

Hyvä johtava sosiaalityöntekijä

Kevään 2014 aikana Diakonia-ammattikorkeakoulu tekee tutkimusta HDL:n laitosmuotoisen perhekuntoutuksen asiakasperheen kuntoutumisprosessista. Tutkimuksella selvitetään perhekuntoutuksen merkitystä ja sen roolia osana asiakasperheelle suunnattujen tukitoimenpiteiden kokonaisuutta. Saatuja tuloksia hyödynnetään HDL:n perhekuntoutuksen arvioinnissa ja kehittämisessä, minkä lisäksi ne palvelevat kaikkia lastensuojelun asiakkaiden kanssa työskenteleviä tahoja.

Opiskelemme Laurea-ammattikorkeakoulun ja Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteistyönä toteutettavassa ylempään ammattikorkeakoulututkintoon valmistavassa Terveiden edistämisen koulutusohjelmassa. Opinnäytetyömme on osa Diakonia-ammattikorkeakoulun tekemää laajempaa tutkimusta. Tarkoituksenamme on valmistua joulukuussa 2014.

Tällä kirjeellä kartoitamme Teidän toimipisteenne työntekijöiden (sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien) halukkuutta osallistua tutkimukseen haastateltavaksi. Lähestymme Teitä ja toimipistettänne, koska HDL:n perhekuntoutuksesta saatujen tietojen mukaan osa alueellanne työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä on sijoittanut vuoden 2013 aikana perheitä HDL:n perhekuntoutukseen ja juuri näitä työntekijöitä haluaisimme haastatella. Haastattelut toteutetaan ryhmähaastatteluina, jotka perustuvat etukäteen suunnitelluille teemoille.

Ryhmähaastattelu tarjoaa työntekijöille mahdollisuuden kokoontua yhteen pohtimaan työssään tärkeää asiaa. Työntekijöiden ajatusten kartoittaminen on erityisen tärkeää työn kehittämisen ja yhteistyön kannalta. Toivomme, että aiheemme herättävät kiinnostusta ja motivaatiota osallistua haastatteluihin.

Minna Raution opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden sekä sosiaaliohjaajien näkökulmia siitä, miten perheet valikoituvat perhekuntoutukseen ja mitkä tekijät mahdollisesti estävät kuntoutukseen pääsyn.

Elisa Laurikaisen opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä perhekuntoutuksen hyödystä asiakasperheille sekä näkemyksiä kuntoutuksen jälkeen tapahtuvasta työskentelystä.

Saatua haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan edellä mainittuun tarkoitukseen. Haastateltavan tunnistetiedot jäävät vain tutkijoiden tietoon ja ne muutetaan tutkimuskäytössä henkilön yksityisyyden suojaamiseksi. Tallennettu haastatteluaineisto hävitetään tutkimusten valmistumisen jälkeen.

Haastattelu on vapaaehtoista. Haastateltavalla on milloin tahansa oikeus lopettaa osallistuminen tutkimukseen ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijöille.

Pyydämme teitä ystävällisesti ilmoittamaan halukkaat haastatteluihin osallistujat ..... mennessä. Annamme mielellämme lisätietoa liittyen tutkimukseen tai haastatteluihin.

Ystävällisin terveisin,

Minna Rautio
Puhelin:
Sposti:

Elisa Laurikainen
Puhelin:
Sposti: